

Offshore Şirketlerin Türk Milletlerarası Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi

Beurteilung von Offshore-Unternehmen unter den Bedingungen des türkischen internationalen verfahrensrechts

Araş. Gör. S. Ahsen Türkmen*

ÖZ

Gitgide milletlerarası ticaret hayatının önemli aktörleri haline gelen, en bilinen adıyla, "offshore" şirketler şimdiye kadar farklı hukuk disiplinleri bakımından çok sayıda çalışmanın konusu olmuştur; ancak, milletlerarası özel hukuk ve milletlerarası usul hukukundaki yerleri bakımından değerlendirilmemişlerdir. Tamamen kuruldukları ülkeler dışında faaliyette bulunmak amacıyla kullanılan offshore şirketler, yabancılık unsuru taşımakla, milletlerarası özel hukuk ve usul hukukunu yakından ilgilendirmektedir. Çalışmanın muhtemel hacmi düşünülerek, yalnızca Türk milletlerarası usul hukuku bakımından bir değerlendirmeye tabi tutulmaları uygun görülmüştür. Ancak Türk milletlerarası usul hukukunun tamamına yönelik bir inceleme/değerlendirmede bulunulmamış, yalnızca offshore şirketler ve kuruldukları offshore finans merkezleri/vergi cennetleri açısından özellik arz edebilecek meseleler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ilk kısmında bu tür şirketlerin nerede, nasıl ve ne amaçla kuruldukları olabildiğince çalışmanın amacına uygun şekilde açıklanmış; ikinci kısmında ise bu tür şirketlere karşı açılacak davalarda Türk mahkemelerinin yetkisi, bu tür şirketlerin Türk mahkemelerinde dava açmaları ya da icra takibi yapmaları halinde teminat yatırma yükümlülükleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Offshore Şirket, Posta Kutusu Şirket, Tüzel Kişiler, Vergi Cenneti, Milletlerarası Yetki*

* Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, turkmen@tau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1045-145X

Assessment of Offshore Companies in terms of Turkish International Procedural Law

ABSTRACT

The commonly called as "offshore" companies, which are increasingly becoming one of the most important actors of the international business life, have been the subject of many studies in terms of different legal disciplines; however, they have not been evaluated in terms of private international law and international procedural law. Offshore companies, which are completely used to operate outside the countries where they were established, are closely related to international private law and procedural law, with an element of foreignness. Considering the possible volume of the study, it has been deemed appropriate to make an assessment only in terms of Turkish international procedural law. However, a review/evaluation of the entire Turkish international procedural law has not been made. Only issues that may be specific in terms of offshore companies and offshore financial centers / tax havens where they are established have been emphasized. In the first part of the study, where, how, and why such companies are established was explained as much as possible in accordance with the purpose of the study. In the second part, the jurisdiction of Turkish courts concerning such companies and the liability of such companies to deposit guarantees while filing a lawsuit or commencing an execution procedure are examined.

Keywords: *Offshore Company, Letterbox Company, International Jurisdiction, Legal Entities, Tax Haven, International Litigation*

GİRİŞ

"Offshore şirket" tabiri hemen hemen toplumun her kesiminin aşına olduğu, ancak esasen hukuken neye tekabül ettiği bilinmeyen bir kavramdır. Offshore şirket nedir, neden "offshore şirket" tabiri kullanılmaktadır, bu şirketler nerelerde kurulmaktadır, tacirler neden bu yola başvurmaktadır, offshore bir şirket kurmanın avantajları nelerdir vb. meseleler bilinmemekte; daha ziyade offshore şirket kurmanın yegâne amacının "karanlık", "illegal" işlerle uğraşmak olduğu düşünülmektedir.

Esasen dünya genelinde, bir anlamda devlet hukuklarını suiistimal eden bu şirketlere karşı devletlerin vatandaşlarını korumak üzerine bir “mücadele” yürüttüğü de söylenebilir. Türkiye’de çok sayıda offshore şirketin faaliyette bulunduğu, hatta basından takip ettiğimiz kadarıyla bu şirketlerin birçoğunun büyük hacimli işler yaptığı bilinmektedir. Bu sebeple durumun Türk hukuku bakımından da irdelenmesi ve mevcut çerçevenin çizilmesi gerekmektedir. Öncelikle mevcut çalışmanın bir araştırma makalesi olduğu gözetilerek mümkün olduğunca özet şekilde bu hususlar açıklanacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında ise, bu tip şirketlere karşı Türk mahkemelerinde dava açılabilir mi, icra takibi başlatılabilir mi, iflas davası açılabilir mi vb. meseleler irdelenecektir. Son olarak ise, bu tür şirketlerin teminat yükümlülüğü açısından özellik arz eden hususlar ortaya konacaktır.

I. OFFSHORE ŞİRKETLER ve TERCİH EDİLME SEBEBLERİ

A. GENEL OLARAK

‘Offshore’ deyimi, genel olarak, yabancı, başka bir deyişle başka bir ülkeyle bağlantılı anlamında kullanılmaktadır¹. ‘Offshore şirket’ tabiri ise iki tür şirket tipini anlatmak için kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi, offshore finans merkezi olup olmamasına bakılmaksızın, birincil faaliyetlerini sürdürdüğü yerden farklı bir yerde kurulan şirkettir. Bu tür offshore şirketlerin, vergi cenneti ülkelerde kurulmak zorunda olmadığı görülmektedir. İkincisi ise, offshore finans merkezlerinde kurulan şirketlerdir.

Offshore şirketlerin ortak bazı özellikleri olmasına rağmen, genelde kuruldukları yere bağlı olarak farklı özellikler gösterebilmektedirler. Offshore şirketler genel olarak, "offshore finans merkezlerinde" ya da

¹ Eva Erdos, “Tax Optimization, Tax Avoidance or Tax Evasion? Contributions To The Offshore Companies’ Legal Background”, *Curentul Juridic, The Juridical Current, Le Courant Juridique*, Petru Maior University, Faculty of Economics Law and Administrative Sciences and Pro Iure Foundation, Vol. 42, https://old.upm.ro/facultati_departamente/ea/RePEc/curentul_juridic/rcj10/rec_jurid103_4F.pdf, s. 55.

"vergi cenneti" olarak adlandırılan ülkelerde kurulmaktadır. Vergi cenneti ve offshore finans merkezi terimleri çoğu zaman aynı anlama gelecek şekilde kullanılsa da esasen ortaya çıkış zamanları ve özellikleri bakımından farklılık göstermektedirler. Başka bir deyişle, her offshore finans merkezi bir vergi cennetidir ya da her vergi cenneti bir offshore finans merkezidir diyemeyiz; ancak çalışma konumuz, bu kavramların incelenmesi olmadığından, doktrinde kullanıldığı üzere ve çalışmamızın amacına uygun olarak, aynı anlama geldikleri varsayılarak kullanılacaktır.

Offshore şirketler için doktrinde ve uygulamada "paravan şirket" (*front company* ya da *shell company*), "sözde yerli şirket" (*pseudo-national*), "sözde yabancı şirket" (*pseudo-foreign company*- ABD hukukunda offshore şirketler bu şekilde adlandırılmaktadır), "posta kutusu şirket" (*mailbox company* ya da *letterbox company*), "kanal şirket" (*conduit company*- çok uluslu şirketler tarafından vergiden kaçınmak amacıyla kullanılan şirketler bu şekilde adlandırılmaktadır), "şeklen yabancı şirket" (*formally foreign company*- Hollanda hukukunda offshore şirketler bu şekilde adlandırılmaktadır) terimleri de sıkça kullanılmaktadır. Yabancı literatüre baktığımızda en genel kullanım şeklinin "posta kutusu şirket" olarak tercüme edebileceğimiz "*letter-box company*" olduğunu söyleyebiliriz. Türk hukuk doktrininde ve ticaret hayatında ise daha ziyade offshore şirket tabiri kullanıldığından çalışmamızda bu tür şirketler için biz de offshore şirket tabirini tercih edeceğiz.

Offshore şirketin belirli bir hukuki ya da diğer türlü bir tanımı yoktur. Ancak, OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*)² tarafından yapılan offshore şirket ve posta kutusu şirket tanımlarının yeterince kapsayıcı bir tanım olduğu söylenebilir. OECD'nin tanımına göre offshore şirket "ticari faaliyetlerini yürüttüğü ülke veya ülkeler dışında bir ülkede (genellikle bir vergi cennetinde) kayıtlı şirkettir. Offshore

² "İktisadi İş Birliği ve Kalkınma Örgütü ya da kısaca OECD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan Batı kuruluşları sisteminin bir parçası olarak ihdas edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa Ekonomi İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) işlevini tamamlaması üzerine, onun yerine ve daha geniş bir görev tanımı çerçevesinde kurulmuştur. Örgütün 37 üyesi bulunmaktadır.". Bkz. http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati_-oecd_.tr.mfa

(veya yerleşik olmayan kişinin sahip olduğu) şirket, genellikle yurtdışında pazarlama, uluslararası nakliye ve vergisel amaçlar için kullanılan şirkettir.”. Posta kutusu şirket ise “bir kağıt-şirket, paravan şirket veya para kutusu şirketi, başka bir ifadeyle, şirketin kuruluşu ve kaydı için yalnızca temel gereklilikleri yerine getiren; fiili ticari faaliyetlerini farklı bir ülkede yöneten şirkettir.”³

B. VERGİ CENNETLERİNİN TERCİH EDİLME SEBEPLERİ

Yabancı ülkedeki ucuz iş gücünden yararlanmak⁴ ya da ülkenin doğal zenginliklerinden faydalanmak veya uygulanan cazip vergi ve döviz politikalarından faydalanmak amacıyla yabancı sermaye yatırımı yapılabilmektedir⁵. Vergi cenneti ülkeler ise bunlara ek olarak, ticari işlemlerin ve bankacılık işlemlerinin gizli tutulması, döviz kontrolünün bulunmaması gibi olanaklar da sağlamaktadır. Bu nedenle özellikle çokuluslu şirketler tarafından yatırım yapmak üzere tercih edilmektedirler.

1. Vergi Cennetlerinin Vergi Avantajlarından Faydalanmak Üzere Kullanılması

Vergi oranlarının diğer ülkelere göre oldukça düşük olması ya

³ <http://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm>

⁴ Offshore şirketlerin tercih edilmesinin en önemli sebeplerinden biri işçi haklarını koruyan hükümlerden kaçınılabilmektedir. Avrupa Birliği üyesi devletler özellikle işçi haklarının korunması bakımından offshore şirketlerin tanımlanması, tespit edilmesi ve bunlara karşı etkili önlemler alınması noktasında uzun yıllardır mücadele etmektedir. Bu konuda gerek resmi kurumlar/enstitüler/platformlar tarafından gerekse akademik düzeyde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bkz. Katrin McGauran, *Ending Regulatory Avoidance Through The Use Of Letterbox Companies*, European Economic, Employment and Social Policy – N° 3/2020, **Permanent link:** <https://www.etui.org/publications/policy-briefs/european-economic-employment-and-social-policy/ending-regulatory-avoidance-through-the-use-of-letterbox-companies>; Ivana Kiendl Krišto/ Elodie Thirion, *An Overview of Shell Companies In the European Union*, EPRS | European Parliamentary Research Service, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627129/EPRS_STU\(2018\)627129_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627129/EPRS_STU(2018)627129_EN.pdf).

⁵ Erkan Yetkiner, “Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri”, *Vergi Dünyası*, Sayı: 235, Mart 2001, s.92.

da hiç vergi uygulanmıyor olması, vergi mükelleflerinin, vergi planlaması amacıyla, vergi cenneti ülkeleri tercih etmesine sebep olmaktadır⁶. Mükellefler vergi planlaması amacıyla, şirket yapılarını ve şirketlerinin örgütlenmesini, iş yapma şekillerini, vergi kanunları ile ilgili diğer mevzuatta yer alan indirim, istisna ve muafiyetleri ve özellikle çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının, vergisel avantaj sağlayarak ve vergi yükünü en aza indirecek şekilde yasal düzenlemeler ile uyumlu olarak kullanarak vergi planlaması yapabilmektedir⁷.

Vergi cennetlerinin vergi motivasyonlu olarak tercih edilmesinin diğer bir sebebi ise vergiden kaçınmadır. Vergi kaçırılmadan farklı olarak, vergiden kaçınma, esasen yasal olarak, boşluklardan yararlanılarak, vergi mükellefiyetinin azaltılmasıyla olur⁸. Özellikle çokuluslu üretim şirketleri vergi cennetlerindeki serbest liman ve gümrüksüz bölgelerde üretim yaparak, burada ürettikleri malları vergi cenneti ülke dışındaki kardeş şirketlere yüksek fiyatlara satarak oldukça yüksek kârlar elde etmektedir. Bu elde ettikleri kâr, vergi cenneti ülkede oldukça az oranda vergilendirilmekte ya da hiç vergilendirilmemekte ve kâr vergi cenneti ülkede kaldığından diğer bir ülkeye transferi konusunda da kolaylık tanınmaktadır⁹. Yatırım şirketleri ise, yatırım portföylerini korumak amacıyla vergi cennetlerindeki işletmeleri araç olarak kullanmaktadırlar. Yatırım araçlarından elde ettikleri gelirler burada vergiye tabi tutulmamaktadır¹⁰.

⁶ Şennur Hoşyumruk, "Vergi Cennetleri, Tercihli Vergi Rejimleri ve Zarar Verici Vergi Rekabetinin OECD Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>, 2003, s.15.

⁷ Cem Adil Yılmaz, "Vergi Planlaması Türk Vergi Mevzuatı ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Kapsamında Değerlendirilmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.53.

⁸ Erol Karsan, *Vergi Kaçırma ve Vergiden Kaçınma ile Mücadelede Uluslararası İş Birliği*, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını, İstanbul, 1984, s.35.

⁹ Hoşyumruk, s.23.

¹⁰ Semih Öz, *Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cenneti*, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2005, s.143.

Vergi cennetlerinden faydalanan şirketler arasında önemli bir yer tutan diğer bir grup ise gemi şişletmeciliği yapan şirketlerdir. Gemi şişletmeciliği yapan şirketler hem vergi avantajlarından yararlanmak hem de kendi ülkelerinin hukuki düzenlemelerinden ve ekonomik kısıtlamalardan kurtulmak amacıyla, gemilerini vergi cenneti ülkelerin ticaret sicillerine kaydettirmektedirler¹¹. Bu yöntem *flag shopping* de denmektedir. Özellikle Panama ve Liberya bu yöntem için oldukça cazip fırsatlar sunduğundan gemicilik şirketleri tarafından çokça tercih edilmektedir.

Gayrimenkul sahipleri, gayrimenkullerini gizlemek ya da sattıkları takdirde vergi yükümlerinden kurtulmak amacıyla gayrimenkullerini vergi cennetlerinde kurdukları şirketlerin bilançolarına dahil etmektedir¹². E-ticaret şirketleri ise, vergi cenneti ülkelere kayıtlı olarak, bilinmeyen isim ve sınırlı sorumluluk sahibi olarak faaliyette bulunabilmektedirler.

Offshore holdinglere bağlı şirketlerin vergi cenneti ülkelerde kurulması yoluyla da çeşitli avantajlar sağlanabilmektedir. Offshore finans şirketlerine sağlanan avantajlar ise, merkezi vergi cenneti bir ülkede olmayan bir şirketin, vergi cenneti ülkede bulunan/ bulunmayan şirket veya şubeleri arasındaki alacak/ borç ilişkileri açısından önemlidir. Zira bu durumda, örneğin, şirketler arasında kredi alışverişi gerçekteştirildiğinde, kredi alan taraf için faiz indirimi yapılacak, vergi cenneti ülkede bulunan şirket de yaptığı işlem için vergi ödemeyecektir¹³.

Telif, lisans, patent, know-how vb. gayri maddi hakların ticaretini yapmak amacıyla kurulan şirketler, bu hakların alım satımında vergilendirilmeyebilmektedir. Bu şirketler hem uzun prosedürlerden kaçınmak hem de elde ettikleri kârı vergi ödemeyerek yükseltmek amacıyla, elde ettikleri kârı vergi cennetlerindeki bağlı şirketlere transfer etmektedirler¹⁴. Bunun dışında, uygulamada şirketler, patent haklarını, vergi cen-

¹¹ Öz, s.147; Hoşyumruk, s. 24.

¹² Yılmaz, s.223.

¹³ Yetkiner, s.71; Hoşyumruk, s.25; Yılmaz, s.223.

¹⁴ Hoşyumruk, s.26.

neti ülkelerdeki bağlı işletmeye devretmekte, bu işletmeye yapılan ödemeler ana şirket için gider olarak kaydedilerek, vergi matrahlarını azaltabilmektedir¹⁵.

Vergi cenneti ülkelerden faydalanmak amacıyla, hâlihazırda var olan bir şirketin şubesi açılabilir, bağlı şirket kurulabilir ya da yeni bir şirket kurulabilir. Vergi cennetlerinde kurulan ticari işletme biçimlerinden en yaygın olanı uluslararası ticaret şirketleri (International Business Company/IBC) ve ortaklıklardır. Bu tür şirketlerin kuruluş yeri olarak en önde gelen ülke ise İngiliz Virjin Adaları'dır. Uluslararası ticaret şirketleri başka bir ülkede kurulmuş şirketlerin şubeleri ya da vergi cenneti ülkelerde kurulmuş bağımsız şirketler olabilirler¹⁶. Bunun dışında vergi cennetlerinde vakıf, tröst vb. kuruluşlar da kurulabilmektedir.

2. Vergi Cennetlerinin *Treaty-Shopping* Maksadıyla Kullanılması

Dünya ticaretinin büyük bir kısmı uluslararası yatırımlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Yabancı yatırımcıları teşvik etmek amacıyla devletler iki veya çok taraflı sözleşmeler akdederek, sözleşmenin kapsamına giren yatırımcılara çeşitli ayrıcalıklar ve kolaylıklar tanımaktadırlar. Bunların yanında devletler yatırımcılara vergi avantajları sağlayan sözleşmeler de akdetmektedirler. Birçok devlet arasında iki taraflı çifte vergilendirmeyi önleme antlaşmaları mevcuttur. Uygulamada yatırımcıların bu sözleşmelerin sağladığı avantajlardan faydalanmak üzere hukuki arayışta bulunmasına *treaty shopping* denmektedir¹⁷.

¹⁵ Öz, s. 146.

¹⁶ Ronen Palan/ Richard Murphy/Christian Chavagneux, *Tax Havens: How Globalization Really Works*, Cornell University Press, 2010, s.85.

¹⁷ David G. Duff, "Responses to Tax Treaty Shopping: A Comparative Evaluation", (<http://papers.ssrn.com>), s. 3; Vern Krishna, "Treaty Shopping and the Concept of Beneficial Ownership in Double Tax Treaties", *Canadian Current Tax*, Volume 19, Number 11, s. 131; Suzy H. Nikiema, "Definition of Investor", Best Practices Series, (www.iisd.org), s.3; Berk Demirkol, "Yatırım Tahkiminde Paravan Şirketlerin Yol Açtığı Yetki Sorunları ("Paravan Şirketler" olarak anılacaktır)", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, Eylül, 2012, Cilt: 28, Sayı:3, s. 304, dn.9.

Birçok devlet arasında iki taraflı çifte vergilendirmeyi önleme antlaşmaları mevcuttur ve kişilerin bu anlaşmaların sağladığı avantajlardan faydalanmak için taraf devletlerden birinde mukim olmaları gerekmektedir. Tüzel kişiler için mukim olma şartı fiili idare merkezlerinin ya da kuruluş yerlerinin taraf devletlerden birinde olmasıyla karşılanmaktadır¹⁸.

Gerçek kişiler için vergi mükellefligi, başka bir deyişle, vergi anlaşmalarından faydalanacak vergi mükellefligi, anlaşmanın tarafı devletlerden birinde sosyal ve ekonomik olarak gerçekten var olmalarına bağılıyken, tüzel kişiler için ise herhangi bir faaliyette bulunma şartı dahi yoktur. Hal böyle olunca, yatırımcılar, vergi anlaşmalarının sağladığı avantajlardan en verimli şekilde faydalanabilmek amacıyla, anlaşma tarafı ülkelerde şirket kurma, şube açma veya kurulan bir şirketi devralma yoluna gitmektedir.

3. Offshore Finans Merkezlerinin Hukuki Koruma Yöntemlerinden Faydalanmak Amacıyla Tercih Edilmesi

a. Offshore Finans Merkezlerinde Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi

Offshore bölgelerde yapılan yatırımların korunma yöntemleri bu bölgelerde sağlanan gizlilik imkânlarıyla sınırlı değildir. Offshore bölgelerde kurulan şirketlere, bu şirketlerin varlıklarına, kişilerin hesap bilgilerine vs. yabancı mahkeme kararları neticesinde ulaşılabilmesi de oldukça önemlidir. Her bir offshore merkezde farklı hukuki düzenlemeler ya da fiili uygulamalar olsa da genel olarak, yabancı mahkeme kararlarından kaçınmak ve yabancı hukukların uygulanmasını engellemek amacıyla özel düzenlemeler yapılmaktadır. Bir başka ifadeyle, yabancı mahkeme kararlarının tanınmaması/tenfiz edilmemesi ya da yabancı devlet hukuklarının offshore bölgede etkili olamaması için önlemler alınmaktadır¹⁹. Böylece, yabancı mahkemelerce offshore şirketlerle ya da offshore merkezde bulunan varlıklarla borçlu arasındaki bağ tespit edilmiş olsa

¹⁸ Duff, s.3.

¹⁹ Rose-Marie Antoine, *Confidentiality In Offshore Financial Law*, Oxford University Press, 2002, s. 178.

bile, davacı bu kararı offshore merkezde tanıtıp tenfiz ettiremeyeceğinden bu karar onu amacına ulaştırmayacaktır.

Bu bölgelerde bir kararın tanınıp/tenfiz edilip edilmeyeceğine karar verilirken ise, örneğin; söz konusu şirket çok-uluslu bir şirketse, mahkemeler kararı veren yabancı mahkemenin yetkisini, ancak söz konusu şirketin yabancı mahkemenin yetkisi dâhilinde olduğu yabancı ülke sınırlarında bir “varlık” teşkil etmesi halinde kabul etmektedir. Başka bir ifadeyle, offshore devletin mahkemeleri yabancı mahkemenin verdiği kararın tenfiz edilip edilmeyeceğine karar verirken, kararı veren yabancı mahkemenin davaya bakmaya yetkili olup olmadığını değerlendirir ve şayet söz konusu şirket, bu yabancı mahkemenin bulunduğu yabancı devlet ülkesinde bir “varlık” teşkil etmişse, bu yabancı mahkemenin yetkili olduğunu kabul edecektir²⁰.

Bunun dışında, offshore bölgelerin gizlilik kuralları da yabancı mahkeme kararını tanıtıp tenfiz ettirmeye çalışan kişiler için engel oluşturabilir. Offshore merkezlerin yatırımcılar tarafından bu denli tercih edilmesinin başlıca sebepleri arasında da bu güvence vardır. Bazı offshore merkezlerde yabancı mahkeme kararlarının tanınmaması/tenfiz edilmemesine karşı alınan bu tutum yazılı hukuk kuralları haline de getirilmiştir. Örneğin; Cayman Adaları hukukuna bakacak olursak; 1996 Tarihli Yabancı Mahkeme Kararlarının Karşılıklı Tanınması Kanunu’na²¹

²⁰ Anglo Sakson hukukunu benimseyen offshore bölgelerde, bir şirketin yabancı bir devlet ülkesinde “varlık” teşkil edip etmediği, İngiliz Temyiz Mahkemesi’nin 1990 tarihli *Adams v. Cape Industries Plc.* kararında²⁰ esas alınan prensibe göre belirlenmektedir. Bu karara göre bir şirketin yabancı bir devlet ülkesinde “var olduğunun” kabul edilebilmesi için: a) Şirket yabancı ülkede sabit bir iş yeri sahip olmalıdır ve bu iş yeri aracılığıyla, belirli bir süredir (inandırıcı olması açısından) faaliyette bulunuyor olmalıdır; b) şirket ticari faaliyetlerini bu iş yeri aracılığıyla gerçekleştiriyor olmalıdır. Söz konusu davada ABD mahkemelerinin kararı şirketin ABD’de bir işyeri olmadığından, kararın usulüne uygun olarak alınmadığından bahisle, tanınmamıştır. Bkz. E. Edward Siemens, *Offshore Company Law, Academy and Finance*, 2009, s.115.

²¹ Kanununun tam metni için bkz. <http://www.btsb.ky/wp-content/uploads/Laws-in-Force/1997.pdf>

göre, Cayman Adalarında yabancı mahkeme kararları mütekabiliyet esasına göre tanınabilecektir. Ancak uygulamada yalnızca Avustralya'nın bazı eyaletleriyle mütekabiliyet olduğu kabul edilmiştir²². Bu sebeple Avustralya ve bazı Avustralya Eyaletleri dışında diğer yabancı devlet mahkemeleri tarafından verilen kararlar ancak Anglo Sakson hukuku prensiplerine göre tenfiz edilecektir. Yabancı hakem kararlarının tenfiz edilmesi açısından ise 1958 Tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında New York Sözleşmesi, Birleşik Krallık tarafından Cayman Adalarına da uygulanacak şekilde akdedildiğinden, bu sözleşme uygulama alanı bulacaktır.

b. Offshore Finans Merkezlerinde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması

Tüzel kişilik perdesinin kaldırılması, tüzel kişinin hukuk ile bağdaşmayan amaçlar için kullanılması halinde, hukuki bağımsızlığının bertaraf edilmesi anlamına gelmektedir²³. Tüzel kişilik perdesinin kaldırılması esasen bir teoridir ve temeli tüzel kişilerin varsayımlardan ibaret olduğu düşüncesine dayanmaktadır²⁴. Tüzel kişilerin bağımsız birer hukuki kişiliğe sahip olması tüzel kişiler hukukunun temel prensiplerinden biridir. Buna göre tüzel kişi, kurucularından, üyelerinden, organlarını teşkil eden şahıslardan ayrı bir organizasyondur²⁵. Ancak bu prensip dokunulamaz değildir. Tüzel kişinin hukukun yasakladığı amaçları elde etmek amacıyla kullanılması halinde, tüzel kişinin oluşturduğu farazi

²²'Guide to Enforcement of Foreign Judgments In Cayman Islands', Çevrimiçi Kaynak: (https://www.multilaw.com/Multilaw/Documents/Enforcement_of_Foreign_Judgment/Cayman_Islands_-_Multilaw_enforcement_fundamental_principles.pdf), s.1.

²³ Uğur Büyükyılmaz, "Sermaye Şirketlerinde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması", Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 10.

²⁴ Emre Esen, *Milletlerarası Özel Hukukta Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması* (Tüzel Kişilik Perdesi), Beta Yayınevi, 2012, s. Baskı, s. 1.

²⁵ Rona Serozan, *Tüzel Kişiler: Özellikle: Dernekler ve Vakıflar*, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, 1994, s. 17; Esen, *Tüzel Kişilik Perdesi*, s. 8; İpek Sağlam, "Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanmasına Genel Bir Bakış", I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu, Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, İstanbul, Şubat 2008, s. 153; Büyükyılmaz, s. 3.

“perde” kaldırılarak tüzel kişinin arkasında yer alan gerçek ya da tüzel kişinin sorumluluğuna gidilebilmektedir.

Offshore merkezi devletlerin mahkemeleri kural olarak tüzel kişilik perdesinin kaldırılması taraftarı değildir; ancak bazı istisnai durumlarda perdenin kaldırılmasına hükmedebilmektedirler. Şirket hissedarlarının, yöneticilerinin ya da çalışanların; hileli bir davranışta bulunmak, bir kanun hükmünün uygulanmasından kaçınmak, bir yükümlülükten kaçınmak, ceza gerektiren bir suçtan korunmak veya bir kusuru aklamak amacıyla hareket ettiği hallerde offshore merkezi mahkemeleri perdenin kaldırılmasına hükmedebilmektedir²⁶. Çoğu offshore merkezde yatırımcıya tüzel kişilik perdesinin kaldırılmayacağına dair güvence verilmektedir²⁷. Bu husus da offshore merkezin tercih edilirliliğini arttıran bir faktördür.

c. *Forum Non Conveniens* Doktrini

Her devlet kendi mahkemelerinin hangi hallerde yetkili olduğunu ve olmadığını kendisi belirler. Dolayısıyla yabancılık unsuru içeren bir uyuşmazlıkta birden çok devlet mahkemesinin yetkili olması söz konusu olabilir. *Forum non conveniens* doktrini daha ziyade Anglo Sakson hukuk geleneğindeki ülkelerde kullanılan bir doktrindir²⁸. Buna göre, yabancılık unsuru içeren bir uyuşmazlık ile karşı karşıya gelen devlet mahkemesi, kendisinden daha yetkili bir devlet mahkemesinin bulunduğu ve uyuşmazlığa bu mahkemenin bakması gerektiğine karar verebilir²⁹.

²⁶ Siemens, s.84.

²⁷ OECD'nin 2001 Tarihli “Tüzel Kişilerin Yasadışı Amaçlarla Kullanılmasına” (Orijinal adıyla “Behind the Corporate Veil: Using Corporate Entities for Illicit Purposes”) dair Raporu için bkz. <https://www.oecd.org/daf/ca/43703185.pdf>.

²⁸ Sökmen Güler, s. 2631; Ekşi, *Milletlerarası Yetki*, s. 73-74; Aynı yönde görüş için bkz. Işıl Özkan/Uğur Tütüncübaşı, *Uluslararası Usul Hukuku*, Adalet Yayınevi, 2017, s.21; Gülören Tekinalp/ *Milletlerarası Özel Hukuk-Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları* (“Bağlama Kuralları” olarak anılacaktır), Vedat Yayıncılık, 13. Bs., 2020, s. 401.

²⁹ Yusuf Çalışkan, “Türk Tabiiyetinde Olan Kişiler İle İlgili Davalar Işığında Amerikan Milletlerarası Yargılama Hukukundaki Bazı Temel Kavramlar”, *TBB Dergisi*, Sayı: 62, 2006, s. 66; Ekin Sökmen Güler, “Forum Non Conveniens Doktrini ve Uluslararası Paralel Davalar”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof.

Başka bir ifadeyle; davaya bakan hakim daha yetkili bir devlet mahkemesinin varlığı sebebiyle kendi yetkisinden feragat etmektedir³⁰.

Anglo Sakson hukukunun benimsendiği offshore merkezlerde, offshore şirketlerin malvarlığını koruma yöntemi olarak, *forum non conveniens* doktrinine başvurulabilmektedir. Bu müesseseye, offshore şirket, ana şirketin bir şubesi şeklinde kurulduğunda ve bu şubenin yaptığı işlemlere karşı ana şirkete karşı dava açılmak istendiğinde de başvurulmaktadır; ancak bu halde de uyuşmazlığın offshore merkezden daha yakın irtibatlı olduğu bir devlet bulunduğu ve davanın orada görülmesinin daha uygun olduğu, başka bir ifadeyle offshore şirketin bulunduğu yer mahkemesinin yetkisinden bu sebeple feragat edildiğine hükmedilebilmektedir³¹. Daha sonra, *forum non conveniens* sebebiyle offshore merkez mahkemelerinde görülmeyen dava, diğer yetkili devlet mahkemesinde görülüp, karar offshore merkezde tanınmak istendiğinde ise bu kez de kararın tanınıp tenfiz edilmemesi ihtimal dahilindedir. Zira, bu merkezler gerek kanuni düzenlemeleriyle gerek fiili uygulamalarıyla, offshore şirket kurucularına maksimum korumayı sağlamak üzere dizayn edilmiş merkezlerdir.

Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C. 21, Özel S., 2019, s. 2631; Nuray Ekşi, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi*, 2. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000, ("Milletlerarası Yetki" olarak anılacaktır.) s.60; Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, Beta Yayınevi, 22. Baskı, 2017, s.495; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmesine Dayanan Yabancı Derdestlik*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002, s. 27, s. Işıl Özkan, Adil Yargılanma Hakkı'nın Uluslararası Özel Hukuka Etkisi, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan, C. 19, Özel Sayı-2017, s. 1796; Özlem Canbeldek Akın, *Milletlerarası Derdestlik (Lis Pendens)*, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 124 vd.

³⁰ Tekinalp, Bağlama Kuralları, s. 401.

³¹ Siemens, s.116.

II. TÜRK MAHKEMELERİNİN OFFSHORE ŞİRKETLER ALEYHİNE AÇILACAK DAVALARDA MİLLETLERARASI YETKİSİ

A. GENEL OLARAK

Devletlerin offshore şirketlere karşı kendi vatandaşlarını koruma noktasında karşılaştığı en önemli sorun esasen vatandaşlarının haklarını kendi mahkemeleri önünde arayabilmesidir. Zira, yukarıda açıkladığımız üzere, offshore şirketlerin kuruldukları ülkelerin hukukları bu şirketlerin kurucularını azami düzeyde koruyabilmek üzere dizayn edilmiştir. Bu açıdan Türk vatandaşlarının offshore şirketi borçlulara karşı korunmasını sağlayabilmek için ilk adım olarak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin mahkemelerinde kendilerine karşı dava açabilme, başka bir ifadeyle, Türk Cumhuriyeti Devleti mahkemelerinin bu davalara bakma yetkisi olmalıdır.

5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)³² yabancı unsurlu davalarda Türk mahkemelerinin ne zaman yetkili ne zaman yetkisiz olacağı meselesini düzenleyen temel kanundur. MÖHUK md.40'ta Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin genel bir kural getirilmiştir. Buna göre, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına göre belirlenmektedir. MÖHUK md.40 hükmünde yer alan genel yetki kuralının atıfta bulunduğu, iç hukuktaki yer itibariyle yetki kurallarını düzenleyen temel kanun ise 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)³³ dur. Bunun dışında muhtelif kanunlarda ve Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalarda da yetki kuralları mevcuttur.

HMK md.6'da genel yetkili mahkemeye ilişkin bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre genel yetkili mahkeme, davalı gerçek veya tüzel kişinin davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesidir. HMK md.6/II uyarınca, gerçek veya tüzel kişinin "yerleşim yeri", Türk Medeni Kanunu³⁴ (MK) hükümlerine göre belirlenir. Tüzel kişilerin yerleşim yeri

³² RG: 12.12.2007, Sayı: 26728.

³³ RG: 04.02.2011, Sayı: 27836.

³⁴ Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, RG 08.12.2001/24607.

ise MK md.51'e göre belirlenecektir. MK md.51'e göre tüzel kişilerin yerleşim yeri tüzel kişinin statüsünde belirtilen yerdir. Tüzel kişinin statüsünde yerleşim yeri belirtilmemişse, idari işlerinin yürütüldüğü yer tüzel kişinin yerleşim yeridir.

Şirketler bakımından Türk mahkemelerinin yetkisinin doğabilmesi için yerleşim yerinin, yani statülerindeki idare merkezinin Türkiye'de olması gerekmektedir. Şayet statülerinde idare merkezi belirtilmemişse, işlerin fiilen idare edildiği yer, yani fiili (gerçek) idare merkezi şirketin yerleşim yeri sayılacaktır. Fiili (gerçek) idare merkezi, şirketin esaslı işlerinin yürütüldüğü yerdir. Başka bir ifadeyle, fiili (gerçek) idare merkezi, şirketin yönetim kurulunun, denetim kurulunun, genel kurulunun toplandığı, şirketin muhasebesinin ve idaresinin yapıldığı yerdir³⁵. Statüde yer alan idare merkezi buna karine teşkil edecektir, ancak aksi her zaman ispat edilebilir. Doktrinde, bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler; "genel kurulun yapıldığı yer gerçek idare merkezi-dir", "idare organının toplandığı yer gerçek idare merkezidir" ya da "her somut olayda göre fiili durum incelenmeli ve gerçek idare merkezi tespit edilmeli" şeklindedir³⁶. Günümüzde uluslararası ticaretin geldiği nokta ve çok uluslu şirketlerin faaliyetleri de düşünüldüğünde, her bir somut olayda, şirketin gerçek idare merkezinin tespit edilmesi gerektiği kanaatindeyiz³⁷.

HMK md.6'nın yanında, HMK'da ve sair kanunlarda bazı özel yetki kuralları da mevcuttur. Davacı, davayı isterse genel yetkili mahkemede, isterse özel yetkili mahkemede açabilir³⁸. Yetki kurallarından biri olan ve konumuz açısından da önem arz edebilecek olan md.9'daki düzenlemeye göre "Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkeme, davalının Türkiye'deki mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesidir. Ancak, diğer özel yetki hâlleri saklı kalmak

³⁵ Tuğrul Arat, *Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti*, Sevinç Matbaası, Sevinç Matbaası, 1970, s. 83; Tekinalp, *Bağlama Kuralları*, s.76.

³⁶ Bkz. Arat, s.84.

³⁷ Musa Aygül, *Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti*, Seçkin Yayıncılık, 2007, s.27.

³⁸ Çelikel/Erdem, s.570;

üzere, malvarlığı haklarına ilişkin dava, uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunun bulunduğu yerde de açılabilir.”

HMK md.9'a göre Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkeme, davalının Türkiye'deki mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesidir; ancak doktrinde³⁹ tüzel kişilerin mutad

³⁹ İlyas Arslan, *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı* (“Mutad Mesken” olarak anılacaktır), On İki Levha Yayıncılık, 2014, s.166: “Mutad mesken için bir kimsenin oturma süresi ve oturma devamlılığı aranmakta, kişinin o yerde oturmaya yönelik iradesi dikkate alınmaktadır. İlgili kişinin o yere sosyal olarak uyum sağlaması, o yeri benimsemesi gerekmektedir. Oysa tüzel kişiler açısından böyle bir durum söz konusu olmaz. Tüzel kişilerin bir gerçek kişi gibi belirli bir sosyal ortama uyum sağlaması beklenemez. Belirli bir amacı gerçekleştirmek amacıyla kurulurlar ve kuruldukları andan itibaren bu amacı gerçekleştirmek için hareket ederler.”; “Tüzel kişilerin merkezinin bulunması sebebiyle onlarla her durumda ilişkilendirilen bir coğrafi yer de mevcut olacaktır. Dolayısıyla ikametgâh ve mutad mesken gibi kavramlar tüzel kişilere yabancıdır. Tüzel kişinin merkezi Türkiye'deyse o tüzel kişi Türk tabiiyetindedir; merkezi yurtdışında ise, yabancı bir tüzel kişiden bahsetmek gerekir. Yabancı bir tüzel kişi ise Türkiye'de dava açacak ya da takip yapacak olursa, MÖHUK md.48 uyarınca teminat göstermek zorundadır.” Bkz. Abdurrahim Karlı, *Medeni Muhakeme Hukuku*, Filiz Kitabevi, 5. Baskı, 2020, s.401, dn.821; Ceyda Süral, ‘Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisine Etkisi’, *TBB Dergisi*, 2012/100, Çevrimiçi: (http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-100-1185.pdf), s. 172; Berk Demirkol, *Milletlerarası Yetki Anlaşmaları*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018, s. 12; Baki Kuru, *Medeni Usul Hukuku El Kitabı*, Cilt 2, Yetkin Yayınları, 2020, s. 1244-1245; Ramazan Arslan/ Ejder Yılmaz/ Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, 2019, s. 534; Tekinalp, *Bağlama Kuralları*, s. 291 , “MÖHUK md. 24’te AB Hukukundan farklı olarak “yerleşim yeri” hukuku öngörülmüştür. Oysa AB hukukunda, Roma I Tüzüğü md. 4’te borçlar hukuku sözleşmeleri açısından işlem, karakteristik edim borçlusunun mutad meskeni hukukuna tabi tutulmaktadır. Bu konuda MÖHUK’ta da mutad mesken kavramına yer verilmesi Komisyon’da görüşülmüş ve tartışmalar sırasında tamamen mutad meskene dönmek yerinde görülmemiştir. Çünkü tüzel kişiler için mutad mesken söz konusu değildir.” Özdemir Kocasakal’a göre de “...bir kişinin sosyal ilişkilerinin merkezi olarak tanımlanan mutad meskeninden tüzel kişiler açısından söz etmek mümkün değildir. MÖHUK md. 9/4’te yer alan idare merkezinin tüzel kişilerin mutad meskenine denk geldiğinin savunulması mümkün değildir. Zira bu madde gerçek kişiler açısından vatandaşlık kriterini benimsemektedir” Hatice Özdemir Kocasakal, “Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK md. 24 Çerçevesinde

meskeninden bahsedilemeyeceği, mutad mesken kavramının tüzel kişilere yabancı olduğu kabul edilmektedir⁴⁰. Nitekim; HMK md.84'ün gerekçesinde de mutad meskenin yalnızca gerçek kişilere ilişkin bir kavram olduğu, tüzel kişilerin ise sadece merkezlerinden söz edilebileceği ve onların merkezlerinin kuruluş belgelerinde gösterilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir.

HMK md.9'un ikinci fıkrası ile ise davacılar bir anlamda ek bir imkân tanınmıştır. Buna göre diğer özel yetki hâlleri saklı kalmak üzere, malvarlığı haklarına ilişkin dava, uyuşmazlık konusu malvarlığının bulunduğu yerde de açılabilir. Başka bir ifadeyle; Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayan davalının Türkiye'deki mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesi yerine, uyuşmazlık konusu malvarlığının bulunduğu yer mahkemesinde de dava açılabilir. 1086 Sayılı (mülga) HUMK md.16'da Türkiye'de yerleşim yeri olmayanlara karşı açılacak mal davalarının Türkiye'de sakin oldukları yerde ve bunlar Türkiye'de sakin değilse malının, ihtilaflı şeyin veya varsa teminatının bulunduğu yerde açılabilceğini düzenlemişti. HMK md. 9 uyarınca ise, diğer özel yetki halleri saklı kalmak üzere, malvarlığı haklarına ilişkin davalar, uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunun bulunduğu yerde açılacaktır. Dolayısıyla, bundan böyle yabancıların Türkiye'de herhangi bir malvarlığının bulunması kendisine karşı dava açılabilmesi için yeterli olmayacak, yetkiye esas teşkil eden

Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları", *MHB*, Yıl:30, Sayı:1-2, s. 56.

⁴⁰ Karşıt görüş için bkz. Emre Esen, "Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi Kapsamında Yabancı Tüzel Kişilerin Teminat Yükümlülüğünden Muafiyeti (La Haye Sözleşmesi)", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi –İnÜHFD-* Cilt: 9 Sayı:1 Yıl 2018, s. 15; Merve Acun Mekengeç, *Türk Hukuku'nda Teminat Gösterme Yükümlülüğü*, *MHB*, Yıl:37, Sayı:2, s. 8; Ayrıca Akdi Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında 593/2008 sayılı Tüzük (Roma I Tüzüğü) m. 19/1 ve Akit Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında 864/2007 sayılı Tüzük (Roma II Tüzüğü) m.23 hükümlerinde de tüzel kişilerin mutad meskenine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Roma I Tüzüğü md. 19'a göre tüzel kişiler için mutad mesken esas idare merkezidir. şube, acente veya bir kuruluş tarafından kurulan akitlerde ilgili şube, acente veya kuruluşun bulunduğu yer mutad mesken olarak kabul edilecektir.

malvarlığının uyumsuzluk konusu ile ilgili olması gerekecektir. Bu değişikliğin sebebi, madde gerekçesinde Türk mahkemelerinin vermiş oldukları kararların yabancı ülkelerde tanınması ve tenfizi gerektiğinde aşkın yetki⁴¹ gerekçesiyle tanıma ve tenfiz talebinin reddinin engellenmesini sağlamak olarak ifade edilmiştir⁴².

6100 sayılı HMK ile getirilen düzenleme Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayan borçlulara karşı alacaklıları savunmasız bıraktığı gerekçesiyle eleştirilmiştir⁴³. Bu düzenleme, konumuz açısından da önem arz etmektedir. Zira offshore şirketler, bu merkezlerin sağladığı hukuki korumadan maksimum düzeyde faydalanabilmek amacıyla, idare merkezlerini offshore merkezler bünyesinde bulundurmaktadır.

Offshore şirketler uygulamada offshore merkezdeki temsilcilikleri aracılığıyla işlem yapmaktadırlar. Bu temsilcilikler yönetim kurulu gibi hareket edip karar almaktadır. Şirket, şirketin gerçek hak sahipleri tarafından yönetildiği takdirde, kendi ülkesinde vergi ödemek zorunda kalabileceğinden, offshore şirketler uygulamada offshore merkezlerde kayıtlı bulunan temsilciliklerce yönetilmektedir. Ayrıca, kimliğinin gizli kalması, olası durumlarda gerçek hak sahibinin sorumlu tutulmaması açısından da şirketin gerçek menfaat sahibi tarafından yönetilmemesi tercih edilmektedir. Bu durumda gerçek şirket sahibi, şirketin temsilcisiymiş

⁴¹ Aşkın ya da aşırı yetki (*exorbitant jurisdiction*) bağlama noktasının ülkeyle olan ilişkiyi zayıf, geçici, tesadüfi ölçülerle kurması veya herhangi bir bağlantı aranmaması durumunda ortaya çıkar. Bkz. Ekşi, *Milletlerarası Yetki*, s.50-59 ve s.78-80; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s. 524 vd.; Vahit Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Savaş Yayınevi, 6. Baskı, 2020, s. 129; Sıdika Ayşegül (Demir) İskenderoğlu, “Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çevrimiçi: (www.yoktez.gov.tr), s. 20: Aşırı yetki davacının menfaatine hizmet eder. Davalının menfaatini dikkate almaz.

⁴² Çelikel/Erdem, s.573; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s.466; Süral, s.208; “*Burada, malvarlığının bulunduğu yerde dava açılması imkanını tamamen ortadan kaldırmak yerine, malvarlığının değeri yönünden bir sınır çizilerek aşkın yetki endişesini bertaraf etmek daha uygun bir çözüm olacaktır.*”

⁴³ Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s. 466; Çelikel/ Erdem, s. 573; Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Yetkin Yayınları*, 3. Baskı, 2017, s.336.

gibi gösterilip, işlemleri kendi yapması sağlanabilmektedir; ancak bu ihtimalde de tam bir gizlilik sağlanacağı söylenemez. Bunun yerine temsilci müdürün işleri aktif olarak yürütmesi ve temsilci müdür ile gerçek menfaat sahipleri arasında ayrıntılı bir anlaşma yapılması tercih edilmektedir. Diğer bir deyişle; offshore bölgelerde şirketlerin idaresi üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilmekte ve idareye ilişkin kararlar, offshore merkezdeki bu temsilcilik ofislerince alınmaktadır. Bu tarz şirketler Türkiye'deki ilişkilerini yönetmek, ticari faaliyet dışında haberleşme, ağırlama, irtibat sağlama, pazar araştırmasının yapılması, iş olanaklarının yakından takip edilmesi ve bu konuda şirket merkezine bilgi verilmesi gibi sosyal, kültürel ve iktisadi amaçlarla ise diğer yabancı şirketlerin yaptığı gibi, Türkiye'de irtibat büroları (*liaison office*)⁴⁴ kurmayı tercih etmektedirler.

HMK md.14/2'ye göre ise: *“Bir şubenin işlemlerinden doğan davalarda, o şubenin bulunduğu yer mahkemesi de yetkilidir. Özel hukuk tüzel kişilerinin, ortaklık veya üyelik ilişkileriyle sınırlı olmak kaydıyla, bir ortağına veya üyesine karşı veya bir ortağın yahut üyenin bu sıfatla diğerlerine karşı açacakları davalar için, ilgili tüzel kişinin merkezinin bulunduğu yer mahkemesi kesin yetkilidir.”* Bu düzenleme, Türkiye'de şubeleri aracılığıyla faaliyette bulunan yabancı şirketler açısından da uygulanacaktır; ancak⁴⁵, HMK md. 14 hükümünün uygulama alanı bulabilmesi için dava konusu uyuşmazlığın ya-

⁴⁴ İrtibat büroları 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'na (DYYK) (RG: 17.06.2003, Sayı: 25141) göre kurulmaktadır. DYYK md.3/h'e göre Hazine Müsteşarlığı, yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş şirketlere, Türkiye'de ticarî faaliyette bulunmamak kaydıyla irtibat bürosu açma izni vermeye yetkilidir. İrtibat bürolarının, yabancı sermaye mevzuatına göre ticari faaliyette bulunmaları yasaktır. İrtibat bürosu açılabilmesi için Ekonomi Bakanlığına bağlı Teşvik ve Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden alınması gerekmektedir. İrtibat büroları şube olarak kabul edilmemektedir. İrtibat bürolarının şubeden temel farkı, ticari faaliyette bulunamayan bir organizasyon türü olmasıdır. Bu sebeple ticaret siciline tescil edilmezler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hacı Kara, “Türk Hukukunda İrtibat Bürosu ve Özellikleri”, *İzmir Barosu Dergisi*, Eylül, 2018, s. 167-200.

⁴⁵ Şubenin bulunduğu yerde dava açılması, davanın şubeye karşı açılacağı anlamına gelmez. HMK md. 14 yalnızca bir yetki kuralı getirmektedir. Taraf ehliyeti hâlen şubenin bağlı olduğu tüzel kişiye aittir.

bancı şirketin Türkiye'deki şubesinin işlemlerinden doğmuş olması gerekmektedir⁴⁶. Şubenin bulunduğu yer mahkemesi sadece şubenin hukuki işlemlerinden doğan davalarda değil, aynı zamanda haksız fiil ve sebepsiz zenginleşmeden doğan davalar açısından da yetkilidir⁴⁷.

Bunun dışında, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)⁴⁸'nin 103. ve 105. maddeleri de konuyla bağlantılı olarak incelenmesi gereken düzenlemelerdir. TTK md. 103'e göre "Özel kanunlarda aksine düzenleme olmadıkça, sözleşmeleri yerli veya yabancı bir tacir hesabına ve kendi adına yapmaya sürekli olarak yetkili bulunanlar ile Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar hakkında da" acentelik hükümleri uygulanır. TTK md. 105 ile de acenteler ve TTK md. 103 gereğince acentelik hükümlerine tabi olanlar hakkında bir düzenleme getirilmiştir⁴⁹. Buna göre: "Bu sözleşmelerden doğacak uyumsuzlıklardan dolayı acente, müvekkili adına dava açabileceği gibi, kendisine karşı da aynı sıfatla dava açılabilir⁵⁰. Yabancı tacirler adına acentelik

⁴⁶ Ejder Yılmaz, s. 410; 2012 yılında yürürlükten kalkan Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Münkasım Şirketler ile Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Muvakkat Kanun (EŞHK)'da ise, tüzel kişilerin Türkiye'deki şube ve acentelikleri onların kanuni ikametgâhları sayılmaktaydı. Dolayısıyla, yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlere karşı açılan davalarda, bu şirketlerin şube veya acentelerinin bulunduğu yer mahkemesinin milletlerarası yetkiye sahip olacağı düzenlenmişti. Buna göre, yabancı anonim veya sermayesi paylara bölünmüş şirketlere karşı, bunların Türkiye'de bir şubesi ya da acentesi bulunması halinde, Türkiye'de bu şube veya acentenin bulunduğu yerde her türlü davayı açmak mümkündür; açılacak davanın şube veya acentenin işlemlerinden kaynaklanması da aranmamaktaydı.

⁴⁷ Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s. 462; Süral, s.182; Bilge Umar, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Yetkin Yayınları, 2. Baskı, 2014, s. 59.

⁴⁸ RG: 14.02.2011, Sayı: 27846

⁴⁹ TTK md. 103 ve md. 105 husumet ehliyetine ilişkin düzenlemelerdir; milletlerarası yetkiye ilişkin değil; Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Beta Yayınevi, 7. Baskı, 2019, s. 155.

⁵⁰ Doktrinde bir görüşe göre, bu kural ile MÖHUK md.9'da getirilen tüzel kişilerin ehliyetinin idare merkezine tabi olması kuralına bir istisna getirilmektedir ve yabancı şirketler adına işlem yapanlara taraf ehliyeti bahsedilmektedir. Bkz. Şanlı, 154; Diğer bir görüşe göre ise, "...acentenin müvekkili adına dava açabilmesi

yapanlar hakkındaki sözleşmelerde yer alan, bu hükme aykırı şartlar geçersizdir⁵¹. Acentelerin ad ve hesabına hareket ettikleri kişilere karşı Türkiye’de açılacak olan davalar sonucunda alınan kararlar acentelere uygulanamaz.”

*ya da ona karşı dava açılabilmesi müvekkilin TTK md. 105/2’ e göre taraf ehliyeti elde etmesinden kaynaklanmaz.... Başka bir ifadeyle, TTK md. 105/2 ile acenteye tanınan, bir tür “kanunî temsil yetkisi”dir. Zira acentenin davada temsil yetkisi, bir kimsenin iradesinden kaynaklanmayıp kanunî bir hükümden doğmaktadır. Örneğin tüzel kişilerin kendilerini temsile yetkili organlar aracılığıyla davada temsil edilmesinde olduğu gibi, bir anonim şirkette yönetim kurulu veya limited şirkette şirket müdürü kanunî temsilci olarak nasıl ki taraf sıfatına, taraf ehliyetine ve dava ehliyetine sahip bir tüzel kişiliği davada temsil ediyorsa, acente de aynı şekilde taraf sıfatı, taraf ehliyeti ve dava ehliyetini haiz müvekkilini davada temsil etmektedir.... TTK md. 105/2’nin ikinci cümlesi, kanundan doğan temsil yetkisinin kullanılması içeriğiyle maddî milletlerarası özel hukuk kuralı niteliği taşımaktadır. Zira iç hukukta salt yabancı unsurlu hukukî ilişkileri düzenlemek üzere öngörülmüş bir düzenleme, maddî milletlerarası özel hukuk kuralı olarak nitelendirilmektedir” Bkz. Cemil Güner, “Türk Ticaret Kanunu’nun ‘Yabancı Tacirlerin Acentelerinin Davada Temsil Yetkisi’ ne İlişkin Hükümünün Milletlerarası Özel Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – İnÜHFD 10(2), (2019), s. 533-535; Diğer bir görüşe göre TTK md. 105/2 Avukatlık Kanununun saklı tuttuğu istisnalardan birini teşkil etmektedir. Başka bir ifadeyle, bir kişinin bir mahkemede temsili ancak avukat ile olabilir. Ancak Avukatlık Kanunu md. 35/4’e göre kanun ile ve açık olarak düzenlenmek şartıyla bu yetki başka şahıslara da tanınabilir. İşte TTK md. 105/2 de bu istisna kuralını getirmektedir. Arslan Kaya, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi-Birinci Kitap-Acentelik*, Beta Yayınevi, 2013, s. 57.*

⁵¹ Doktrinde bir görüşe göre, söz konusu hükmün aksi kararlaştırılmaz şekilde düzenlenmiş olması, MÖHUK’un belirlediği özel yetki kurallarınca yetkili bir Türk mahkemesinin bulunduğu haller bakımından adil yargılanma ve hukuki dinlenilme hakkına aykırılık teşkil edecektir. Zira bu halde acente yabancı tacir müvekkilini temsil ettiğinden dava dilekçesi müvekkile tebliğ edilemeyecek, müvekkilin bilgilendirilmemesi ihtimali doğacaktır. Hükmün amacı Türk vatandaşlarının mahkeme önünde hakkını arayabilmesini kolaylaştırmak iken, tarafların temel haklarını ihlal etme ihtimali doğmaktadır. Yazara göre söz konusu TTK md. 105/2 ve md. 105/3 kaldırılarak meselenin Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin bir düzenleme ile çözülmesi gerekmektedir. Düzenleme bu haliyle yabancı müvekkile karşı açılacak davalar bakımından, nerede ve kime karşı açılacağı hususunda belirsizliklere mahal verecek

Yabancı şirketlerin Türkiye’de açtığı irtibat büroları hakkında da, 6102 Sayılı TTK md.103’e göre acentelik hükümleri uygulanabilmektedir⁵². TTK md. 103’e göre sözleşmeleri yerli veya yabancı bir tacir hesabına ve kendi adına yapmaya sürekli olarak yetkili bulunanlar ile Türkiye

durumdadır. Bkz. Emre Külüşlü, *Milletlerarası Usul Hukuku Çerçevesinde Acentenin Müvekkilini Mahkemede Temsil Etme Yetkisi*, On İki Levha Yayınları, 2020, s. 62-64.

⁵² Yar. 15. HD, E. 2004/3652, K. 2005/634, T. 09.02.2005: “Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı bir ticari işletme adına geçici de olsa yurt içinde işlem yapanlar hakkında “acentelik” hükümleri uygulanır. Bu yasal nedenle, yurt dışındaki yabancı şirkete izafeten yurt içinde işlem yapana karşı dava açılması olanaklıdır. Ancak, bu davada temsilci aleyhine değil, esas sözleşmede taraf olan firma aleyhine hüküm verilebilir (TTK. Madde 119-Yeni TTK md.105). İrtibat bürosu yetkilisine yahut yetkililerine verilen yetki çerçevesinde, yurt dışında yerleşik firmaların ticari faaliyetleri o firma adına irtibat bürosunca yürütülebilir. İrtibat bürosu yetkilisinin geçici yahut sürekli vekil yahut temsilci sıfatıyla temsil ettiği firma nam ve hesabına yurt içinde yaptığı arızı yani geçici muamelelerde dahi, “acentelik” hükümleri uygulanır ve bu hükümlerin uygulanması için de muamele yapanın “tacir” olması koşulu aranmaz...”; İstanbul 10. Asliye Ticaret Mahkemesi, 2017/288 E., 2019/4747 K., 29.05.2019 T.: “Davanın esasına girmeden önce, davalı şirketin Türkiye’de şirketinin bulunmayışı, acente veya yetkilisinin bulunmaması, bu kapsamda 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’na ve buna bağlı olarak Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği hükümlerine tabi olması ve taraflar arasındaki sözleşme görüşmelerinin davalı şirketin ...İrtibat Ofisi yetkilisi...aracılığıyla yürütülmüş olması göz önüne alındığında, **İrtibat Ofislerinin hukuki niteliği üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.** 4875 Sayılı Kanun’un 3/h.maddesi uyarınca Türkiye’de şubesi bulunmayan yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye’de irtibat büroları açabileceği düzenlemiş olup, bu konuda irtibat bürosu açma yetkisi müsteşarlığa bırakılmıştır. Gerek 4875 Sayılı Kanun’un 3/h.maddesi ve gerekse bu kanun maddesine göre çıkartılan yönetmelik hükümleri göz önüne alındığında, Türkiye’de şubesi bulunmayan yabancı ülke şirketlerinin Türkiye’de ticari faaliyette bulunmamak kaydıyla irtibat bürosu açabilecekleri düzenlemiştir. **Bu kapsamda davaya konu olayda davalı şirket adına ...’nin davacı ile sözleşme yapma yetkisinin ya da sözleşme görüşmeleri yapma yetkisinin bulunup bulunmadığını irdelemek gerekmektedir.** TTK 103/1-b maddesi uyarınca Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemde bulunanların, TTK 7. kısmında düzenlenen acentelik hükümlerine tabi olduğu düzenlenmiş

Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar hakkında da acentelik hükümleri uygulanır. Kanaatimizce offshore şirketlerin yukarıda açıkladığımız özellikleri dikkate alındığında, söz konusu düzenlemeler konumuz açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Zira kanun koyucunun amacı da esasen, yurt dışında bulunan yabancı şirketlerin Türkiye'deki acenteleri ile sözleşme yapan kişilerin, yabancı şirketlere karşı Türkiye'de yaptıkları sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklardan dolayı dava açmalarını kolaylaştırmak ve yabancı mahkemelerde dava açmak istediklerinde yaşayacakları zorlukların önüne geçmektir⁵³. Ancak, doktrinde kabul gören ve kanaatimizce de yerinde olan görüşe göre, söz konusu düzenleme bir yetki kuralı teşkil etmemektedir⁵⁴. Başka bir ifadeyle; bu düzenlemelerden, acente ve hakkında acentelik hükümleri uygulanan kişilere açılacak davalarda yer itibariyle yetkili mahkemenin tespiti mümkün değildir. Bunun için iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına başvurmak gerekecektir.

TTK md. 103'e dayanarak dava açılacak kişiler bakımından aranacak şartlar konusunda doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre, TTK md. 103'e dayanarak dava açılabilmesi için dava konusu uyuşmazlık ile temsilci arasında irtibat bulunması gerekmektedir. Bu görüşe göre; TTK md. 105 uyarınca, acenteye karşı, ancak müvekkilliği adına aracılık ettikleri ya da akdettikleri sözleşmelerden dolayı dava açılabilir ve TTK md. 103 gereğince bu madde de yabancı şirketler adına

bulunmaktadır'nin gerek 4875 Sayılı Kanun, gerekse TTK 103. maddesi uyarınca doğrudan doğruya sözleşme imzalama yetkisi olmasa da sözleşme görüşmeleri ya da ön görüşmelerini yapma yetkisinin bulunduğu, bu kapsamda ...'nin eylemlerinden kaynaklı özen yükümlülüğü kapsamında davacı bir zarara uğramış ise teorik olarak davalı şirketin Türkiye İrtibat Ofisi yetkilisi olan ...'nin eylemlerinden dolayı davalının sorumlu olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda davalının, ...'nin eylemlerinden davalı şirketin sorumlu olmadığı yönündeki iddialarına değeri verilmemiş ve davanın esasına girilmiştir."

⁵³ Güner, s.523.

⁵⁴ Güner, s.532; Şanlı, s. 155; Nomer'e göre ise, TTK md. 105 iç hukukta yer alan yetki kurallarından biridir. Zira yazar düzenlemeye iç hukukta yer yer itibariyle yetki kuralları arasında yer vermiştir. Bkz. Nomer *Devletler Hususi Hukuku*, s. 463.

Türkiye’de işlemler yaparak acenteye uygulanan hükümlere tabi olan kişilere de uygulanacağından, bu kişiler hakkında da dava konusu ile irtibat aranmalıdır⁵⁵. Bu görüşü savunanlar, Yargıtay 11. HD’nin bir kararını⁵⁶ emsal olarak göstermektedir. Bu kararda Mahkeme, yabancı bir şirketin acentesine karşı açılan davayı, uyuşmazlığın acentenin aracılık ettiği bir işlemde kaynaklanmamasından dolayı reddetmiştir. Söz konusu olayda Navi Star gemisinin bir römorka çarpması sonucu, dava Navi Star gemisinin sahibi yabancı şirketin acenteliğini yapmakta olan Abdullah Butros ve Oğulları Acenteliği’na açılmıştır.

Karşıt görüşe göre ise TTK md. 103/1-b’de “Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar” denilmekle bu işlemler sınırlandırılmamış, sözleşme akdetmeleri şartı vb. aranmamıştır. Bu nedenle, her türlü işlem hakkında davada taraf olabilecekleri savunulmaktadır⁵⁷. Bu görüşü savunanlar da yukarıda bahsi geçen Yargıtay kararında yer alan karşı oy yazısını görüşlerini desteklemek üzere kullanmaktadır. Karşı oy yazısına göre; “ ... Davada adı geçen acenteye husumet düşmektedir. Şöyle ki, davalı donatan ile davada adı geçen acente arasında TTK’nın 116. maddesine uygun biçimde yapılmış bir acentelik sözleşmesi mevcut olduğu anlaşılmemekte ise de ... donatana izafeten kaptan tarafından verilen vekaletnameler içeriğinden bu acentenin gemi ve yükle ilgili her türlü işlemi yapmaya yetkili kılındığı anlaşılmaktadır ... Yine TTK’nın 117/3. maddesine göre TC içinde merkez veya şubesi olmayan yabancı ticari işletmeler nam ve hesabına memleket içinde muamelede bulunanlar hakkında bu fasıl hükümleri yani acenteyi düzenleyen hükümler uygulanır. O halde, bu kişiler hakkında TTK’nın 119. maddesinin uygulanması ve dolayısıyla acenteye karşı dava açılacağına kabulü gerekir. Burada dikkat edilecek bir husus TTK’nın 116. maddesi gereğince bir sözleşme ile tayin edilmiş acente hakkında dava açılabilmesi için onun, uyuşmazlık çıkan sözleşmeyi akdetmiş veya akdinde aracılık etmiş olması gerektiği halde, TTK’nın 117 /3. maddesinde yaptığı veya aracılık ettiği sözleşmelerden bahsedilmemekte, yabancı işletme adına muamele yapmış bulunması yeterli sayılmaktadır. Olayda davalı donatan bir yabancı ticari işletmedir. Türkiye’de merkez veya şubesi yoktur. Ancak

⁵⁵ Şanlı, s. 154.

⁵⁶ 11. HD, E. 893, K.1015, T. 24.02.1984.

⁵⁷ Ekşi, Milletlerarası Yetki, 113.

sözü edilen vekaletnameler içeriğine göre, davada adı geçen acentenin işbu yabancı ticari işletme nam ve hesabına muamelelerde bulunmaya yetkili olduğu ve bazı muameleler yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim adı geçen acente, İskenderun Liman Müdürlüğü'ne ... gemi yükleme ve boşaltma talepnameşi, manifesto ve tercümeleri ile gemiye ilişkin kargo planlarını vermiş hatta çarpma olayı ve dava ile ilgili işlemler yapmış, teminat karşılığında ihtiyati tedbiri de kaldırmıştır. Bu durumda yabancı donatan (ticari işletme) nam ve hesabına Türkiye'de muamelelerde bulunmuş olan işbu acenteye, TTK'nın 117/3 ve 119. maddeleri. .. gereğince, donatana izafeten husumet düşeceğinden hükmün husumetten bozulması tarafımızdan kabul edilmemiştir." Esasen karşı oy yazısı da davalı ile yabancı şirket arasında belirli bir irtibatın/temsil ilişkisinin aranması gerektiğini destekler niteliktedir; ancak bir acentelik sözleşmesinin aranması gerektiği savunulmuştur. Kanaatimizce de bu görüş yerindedir. Zira aksi takdirde bu getirilen düzenlemenin amacına aykırı olacaktır⁵⁸.

Yapılan işlemin bir defaya mahsus ya da başka bir ifadeyle süreklilik arz etmeyen/arizi⁵⁹ bir iş olmasının bu hükmün uygulanmasına

⁵⁸ Yar. 13. HD., 2014/86 E., 2014/18284 K., 09.06.2014 T. : "Bu durumda uyuşmazlıkta öncelikle çözülmesi gereken husus davalının pasif husumet ehliyetinin bulunup bulunmadığı noktasında toplanmaktadır. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanun'unun 103/1-b bendinde Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanların acentelik hükümlerine tabi olduğu düzenlenmiştir. Davacı yan sözleşmenin düzenlenmesi ve feshi sırasında davalı ile muhatap olduğunu belirtmiştir. Ayrıca dosya kapsamında incelenen belgelerde davalı .. Denizcilik AŞ ile gemi sahibi ... S. A arasında davalının işe başlama tarihinin bildirilmesi hususunda yazışma yapıldığı ve Liman Başkanlığı'na bildirimde bulunduğu bu nedenlerle davalının gemi adamı kontratının tesisinde aracılık ettiği anlaşılmaktadır. Öyleyse Mahkemece 6102 sayılı TTK kapsamında, davalının gemi sahibi ve donatanı ... S.A'nın acentesi olduğu ve pasif husumet ehliyeti bulunduğu kabulü ile..."

⁵⁹ "Geçicilik/arizilik ile kastedilen, taraflar arasında sürekli bir sözleşme ilişkisinin bulunmadığı hallerde, müvekkil adına ve hesabına yapılan bir veya birden fazla işlemdir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde geçici nitelikte işlemlerde bulunanları, müvekkille sürekli bir sözleşme ilişkisi ile bağlı olmayan, müvekkilin münferit işlemlerini yürütenler şeklinde anlamak gerekir." Ozan Can, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Acentelikle İlgili Hükümlerinin Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yıl 2012, Cilt: 18 , Sayı 2, s. 89.

engel olup olmadığı konusunda da doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Ancak baskın olan ve katıldığımız görüşe göre, TTK md. 103/b hükmüne göre işlemlerde bulunma durumunun tek bir işe ilişkin olması halinde dahi prensip olarak acentelik hükümleri tatbik edilecektir⁶⁰. Zira aksi takdirde, bu hükmün düzenlenmesinin amacına ters düşecek bir sonuca ulaşılabacaktır. Şayet bu kişiler sürekli olarak yabancı şirket adına işlemlerde bulunuyor ise zaten bu kişiler acentelik sıfatını kazanacaktır⁶¹.

Kanun koyucu burada, Türkiye Cumhuriyeti'nde merkezi veya şubesi olmayan, ancak acenteleri ya da onlar adına işlem yapan vekil ya da temsilcileri aracılığıyla Türkiye'de faaliyette bulunan şirketlere karşı dava açılabilmesi olanağını getirmiş ve Türk vatandaşlarını korumayı hedeflemiştir⁶². Bu durum, aynı zamanda, yabancı bir devlet mahkemelerinde alınan kararın Türkiye'de tanınması ve tenfizi ihtiyacının da önüne geçmektedir⁶³. Offshore şirketlerin kurulduğu merkezlerin, offshore şirketlerin menfaatlerini maksimum düzeyde koruyacak şekilde dizayn edilmiş olduklarını da dikkate aldığımızda, bu düzenleme oldukça önem taşımaktadır diyebiliriz.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, bu düzenlemelerden acente ve hakkında acentelik hükümleri uygulanan kişilere açılacak davalarda yer itibariyle yetkili mahkemenin tespiti mümkün değildir. Bunun için iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına başvurmak gerekecektir. Buna göre öncelikle HMK md. 6'ya göre genel yetkili mahkeme olan "davalı gerçek veya tüzel kişinin davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesi" yetkilidir. Dolayısıyla acenteye karşı dava açılması durumunda acentenin yerleşim yeri mahkemesi yetkili sayılacaktır. Acente gerçek kişi ise "yerleşim yeri mahkemesi", tüzel kişi ise "kuruluş belgesinde gösterilen yerleşim yeri mahkemesi, kuruluş belgesinde (ana statü) yerleşim yeri

⁶⁰ Kaya, s.31; Şaban Kayıhan, *Türk Ticaret Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu Işığında Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi*, Umuttepe Yayınları, Güncellenmiş 5. Baskı, 2018, s. 79; Ekşi, *Milletlerarası Yetki*, s. 109; Karşıt görüş için bkz. Turgut Kalpsüz, Müvekkillerine İzaften Acentalara Karşı Dava Açılması ve Takip Yapılması, *BATİDER*, 1983, C: 13, S:1, s. 12.

⁶¹ Kayıhan, s. 80; Ekşi, *Milletlerarası Yetki*, s. 109.

⁶² Şanlı, s. 154; Kayıhan, s. 78; Güner, s. 535.

⁶³ Güner, s. 524.

gösterilmemişe işlerinin yürütüldüğü yer (idare merkezi) mahkemesi" yetkili kabul edilir. Ayrıca TTK md. 105/2 uyarınca acentenin davada temsil yetkisini kullanabilmesi için uyuşmazlığın bir sözleşmeden doğması gerektiğinden, HMK md. 10 uyarınca "sözleşmenin ifa edileceğı yer mahkemesi" de yetkili sayılır⁶⁴. Aynı şekilde yabancı tacirler adına ve hesabına işlem yapan kişilerin yerleşim yeri mahkemesi ve sözleşmenin ifa edileceğı yer mahkemesi de yetkili olacaktır.

Davalı offshore şirketin Türkiye'de irtibat bürosu ya da TTK md. 103 ve 105'teki şartları sağlayarak onun ad ve hesabına hareket eden bir kişi bulunmuyor ise, HUMK md.16'daki düzenlemenin değıştirilerek, HMK md.9'daki sınırlandırılmış yetki kuralının getirilmesi sebebiyle, söz konusu uyuşmazlık şirketin Türkiye'de bulunan malvarlığından (şayet varsa) kaynaklanmıyorsa, alacaklının Türkiye'de dava açabileceğı yetkili bir mahkeme bulunmaması ihtimali doğmaktadır.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, HMK md.6'nın yanında, HMK'da ve diğer muhtelif kanunlarda bazı özel yetki kuralları getirilmiştir. Örneğın; HMK md.16'da, haksız fiilden doğan davalarda, haksız fiilin işlendiğı veya zararın meydana geldiğı yahut gelme ihtimalinin bulunduğu yer ya da zarar görenin yerleşim yeri mahkemesi de yetkili kılınmıştır. Dolayısıyla, dava konusu uyuşmazlık sözleşmeden doğan bir uyuşmazlık ise, HMK md.10 gereğı, genel mahkemenin yanında, sözleşmenin ifa edileceğı yer mahkemesi de yetkili olacaktır. Haksız fiilden doğan bir dava mevcut ise bu takdirde haksız fiilin işlendiğı veya zararın meydana geldiğı yahut gelme ihtimalinin bulunduğu ya da zarar görenin yerleşim yeri mahkemesi de yetkili olacaktır.

İflas davalarında ise İcra ve İflas Kanunu (İİK)⁶⁵ md.154'e göre, yetkili mahkeme, borçlunun muamele merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret mahkemesidir⁶⁶. Muamele merkezi yurtdışında olan yabancı şirket-

⁶⁴ Güner, s. 533.

⁶⁵ RG: 19.06.1932, Sayı: 2128.

⁶⁶ Ejder Yılmaz, *İcra ve İflas Kanunu şerhi*, Yetkin Yayınları, 2016, s. 852, yazara göre bu yetki kuralı kamu düzenindedir ve yetki sözleşmesi ile değıştirilemez; Ramazan Arslan/ Ejder Yılmaz/Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası,

ler hakkındaki iflas davaları, bunların Türkiye'deki şubelerinin bulunduğu yerdeki mahkemede, eğer birden çok şubeleri bulunuyorsa merkez şubenin bulunduğu yerdeki mahkemede açılır⁶⁷.

İcra ve İflas Hukuku, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, 2019, s. 453. Yazarlara göre söz konusu yetki kuralı kesin yetki kuralıdır. Ayrıca bkz. İstanbul BAM . 17. HD. 2019/1907 E., 2020/979 K., 04.06.2020 T.: "...*Davalular vekili, müvekkili şirketlerin yurt dışında (British Virgin Island) bulunan şirketler olduğunu, yurt dışında bulunan gerçek veya tüzel kişiler hakkında Türkiye sınırları içindeki yargı organlarının İflas yoluyla takip yapılması ve iflas davası açılmasının kesinlikle caiz olmadığını, İİK 154. maddede, İflas yoluyla takipte yetkili merciinin borçlunun muamele merkezinin bulunduğu mahaldeki icra dairesi olduğunu belirtildiğini, iflas davasının mutlaka borçlunun muamele merkezinin bulunduğu yer ticaret mahkemesinde açılacağını, mahkemenin yetkisinin kamu düzenine ilişkin olduğunu, mahkemenin yetkisizliğini resen dikkate alacağını,...* Davacı vekilince "...borçlu offshore şirketlerinin muamele merkezlerinin tespit edilmediğini, muamele merkezlerinin vergi cenneti adalar olmayıp, fiilen seok ve idare edildikleri İstanbul olduğunu, delillerinin değerlendirilmediğini, her iki borçlu off-shore şirketin İngiliz Virgin Adalarında kurulu uluslararası ticaret şirketi olduğunu, davalı ... her iki offshore şirketin %100 sermayesine sahip tek yetkili temsilcisi olduğunu, adreslerinin göstermelik olduğunu, Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı İstanbul Büyük Ölçekli Mükellefler Grup Başkanlığı tarafından hazırlanan 31.10.2018 tarihli Vergi tekniği raporunda, borçlu...’ün borçlu offshore şirketlerinden ... dava dışı ... Ltd. Şti ile olan ticari ilişkisinin tespit edildiğini, TTK 103 madde gereğince İstanbul Mahkemelerinin yetkili olduğunu, müvekkilini, offshore şirketlerin vekilliklerinden azlinde dahi adres olarak İstanbul’u gösterdiğini, borçlu şirketlerin muamele merkezlerinin Türkiye olduğunu tespiti ile iflaslarına karar verilmesini..." talep edilmiştir,..." Mahkeme ise davacının, davalının TTK md. 103 uyarınca acentelik hükümlerine tabi olacak şahıslardan olduğu yönündeki iddiası ve davalı şirketin merkezinin yurtdışında olduğuna ve Türkiye’de iflas davası açılmayacağına dair itirazlar hakkında açıkça bir değerlendirmede bulunmamış, ancak diğer davalı gerçek kişi açısından bir değerlendirme yapmış ve zımni olarak davalı offshore şirket vekilinin beyanlarının yerinde olduğuna karar vermiştir.

⁶⁷ Türk mahkemelerinin yerel ve milletlerarası yetkisini tesis eden bu düzenlemelerin münhasır nitelikte olduğu savunulmaktadır. Başka bir ifade ile muamele merkezi ya da şubelerinin muamele merkezi Türkiye’de bulunan yerli ve yabancı şirketler hakkında iflas davaları, İİK md.154’te öngörülen mahkemede açılmak zorundadır; bu mahkemeler münhasır yetkilidir. Bkz. Şanlı/Esen/Ataman Figanmeşe, s.431. Karşıt görüş için bkz. Ali Önal, "Yabancı Unsurlu İflâs

Yukarıdaki açıklamalarımız ışığında Türk mahkemelerinin offshore şirketler hususunda milletlerarası yetkisine ilişkin karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: öncelikle, offshore şirket aleyhine, genel yetkili mahkeme olan yerleşim yeri mahkemesinde dava açılabilmesi mümkün müdür? Başka bir ifadeyle; offshore şirketin statüsündeki idare merkezi ya da gerçek idare merkezi Türkiye’de midir, bunu tespit etmek gerekecektir. Daha önce de ayrıntılı bir şekilde anlattığımız üzere, bu tip şirketlerin Türkiye’de bir idare merkezi tesis etmesi ihtimali oldukça düşüktür, zira bu başlı başına offshore şirket kurulmasının altında yatan amaca ters düşecektir. Ancak, Türkiye’de bir irtibat bürosu aracılığıyla ilişkiler kurmakta iseler, bu halde bu irtibat bürosu acentelik hükümlerine tabi olacak ve böylece bu büronun bulunduğu yer mahkemesi offshore şirket aleyhine açılacak davada yetkili olacaktır. HMK, MÖHUK ve diğer kanunlarda yer alan özel yetki kurallarına göre Türkiye’de yetkili bir mahkeme tesis edilebiliyorsa, dava bu mahkemede açılabilecektir; ancak, bu düzenlemelerin kapsamına girmeyen bir uyuşmazlık olduğunda ya da öngörülen bağlama noktaları Türkiye’de bulunmuyorsa bu halde yine Türkiye’de yetkili bir mahkeme tesis edilememesi durumu ile karşı karşıya kalınabilir.

HMK md.9’a göre offshore şirketin Türkiye’de malvarlığı varsa ve bu malvarlığı uyuşmazlık konusu ile bağlantılı ise, bu malvarlığının bulunduğu yerde de dava açılabilecektir. Kanaatimizce, offshore şirket

Davalarında Türk Mahkemelerinin Yetkisi Sorunu”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Özel Sayı 2014, s. 2899-2900: “Türkiye’de muamele merkezi bulunmayan, ancak bir takım mal ve hakları bulunan borçlunun alacaklıları, yabancı bir mahkemeden iflâs kararı almaları halinde, bu kararı Türkiye’deki mal ve haklar bakımından da geçerli hâle getirmek istemeleri en doğal haklarıdır. Alacaklıların yabancı mahkemeden almış oldukları iflâs kararını Türkiye’de geçerli kılmalarının yöntemi de kararın tenfiz edilmesi ile mümkündür. Bu durumda alacaklıların karşısına çıkacak olan iflâs kararları hakkındaki, MÖHUK md. 54’ten kaynaklanan Türk mahkemelerinin münhasır yetkili olacağı itirazı geçerli olmayacaktır...münhasır yetki kurallarının konuluş amacından hareketle İİK md. 154 ifadesinde yalnızca Türkiye’de başlatılacak olan iflâs takipleri kastedilmektedir. Bu nedenle Türkiye ile ilgisi bulunmayan alacaklılar bu hükme dâhil değildir. İİK md. 154’te belirtilmeyen ilgili alacaklıların korunması, alacaklarını almaları iflâs hukukunda var olduğunu kabul ettiğimiz eşitlik ve evrensellik prensiplerinin de gereğidir.”

aleyhine dava açılmak istendiğinde uyuşmazlık konusu ile bağlantılı bir malvarlığı Türkiye’de bulunmuyorsa, alacaklıların Türkiye’de başvurabileceği yetkili bir mahkeme tesis edilememiş olacağından, söz konusu yeni düzenleme, halihazırda birçok avantajdan yararlanmakta olan offshore şirketler karşısında alacaklıları zor durumda bırakacak ve bu anlamda boşluğa sebep olacaktır. Bu aşamada bu boşluğun “kamu düzeni istisnası” ile doldurulup doldurulamayacağı tartışma konusu olabilir.

B. İSTİSNAİ DURUMLARDA TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİ

Doktrinde bazı yazarlar, iç hukukun yer itibariyle yetki kuralları uyarınca yetkili bir Türk mahkemesi tesis edilemediği takdirde, istisnai olarak, kamu düzenine dayanarak yetkili bir Türk mahkemesi tesis edilebileceği görüşünü savunmaktadır⁶⁸. Yukarıda izah edildiği üzere offshore şirketler söz konusu olduğunda yetkili bir Türk mahkemesinin tesis edilememesi ihtimali oldukça yüksektir. Bu durumda istisnai olarak Türk mahkemelerinin yetkili olup olamayacağını tartışmamız yerinde olacaktır.

5718 sayılı MÖHUK yürürlüğe girmeden önce, Yargıtay muhtelif kararlarında, özellikle nafaka ve velayete ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin kamu düzeni gereği yetkili olduğuna hükmetmiştir⁶⁹. Bu kararlardan ilki nafakaya ilişkindir⁷⁰. Söz konusu Hukuk Genel Kurulu kararına konu olan olayda, davacı yaşlı ve çalışmayacak durumda olması sebebiyle aylık 400 liralık nafakanın davalıdan (oğlundan) alınarak verilmesi talebiyle Türk mahkemelerinde dava açmıştır. Davalı ise, her iki tarafın da İngiliz vatandaşı olduğunu ve yürürlükte bulunan Muvakkat Kanun’unun 4. maddesine⁷¹ göre iki yabancı arasındaki aile hukuku meselele-

⁶⁸ Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s.480; Çelikel/Erdem, s.562, Cemile Demir Gökyayla, *Milletlerarası Özel Hukukta Vesayet*, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, Ocak 2011, s. 414.;

⁶⁹ Yar. 2. HD., 02.07.1973 Tarihli Kararı.

⁷⁰ HGK, 2/804 E., 553 K., 22.11.1967 T.

⁷¹ Madde 4: *Tebaaı ecnebiyeye müteallik ve emvali gayrimenkuleye aait bilcümle deavi ile mevaddı sairei hukukiye ve ticariye ve cezaiye davaları tebaai osmaniye alakadar olmasa dahi, mehakimi Devleti Aliyede, kavânin ve Nizamat ve usulü Osmaniyyeye tevfiikan rüyet olunur. Şu kadar ki, gayrimüslim tebaai ecnebiyeye müteallik olup da*

rinin kendilerinin muvafakati olmadan Türk mahkemelerinde görülemeyeceğini iddia etmiştir. Davaya bakan Sulh Hukuk Mahkemesi de davayı haklı bularak davayı reddetmiştir. Bunun üzerine dosyaya bakan üst mahkeme, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi ve ısrarı üzerine dosyaya bakan Hukuk Genel Kurulu ise nafaka talebinin aile hukukuna ilişkin olduğunu, ancak Türk kamu düzenini yakından ilgilendirdiğini, zira davacının sefalete düşmesi halinde Türk kamu yardım kurumlarının kendisine bakmak zorunda kalacağını bu sebeple Türk mahkemelerinin davaya bakması gerektiğini ileri sürmüştür.

Kararın verildiği dönemde, Hukuk Genel Kurulu'nun söz konusu kararı bazı açılardan eleştirilmiştir. Öncelikle, Muvakkat Kanun md.4'ün tüm aile hukuku meselelerini kapsayacak şekilde yorumlanması eleştirilmiştir⁷². Bu görüşe göre 4. madde yalnızca sayılan meseleler açısından uygulanmalıdır. Bunun yanında nafakanın artık özel hukuk karakterli, iki taraf arasındaki bir ilişki olduğu savunulmaktadır. Ancak nafaka borcunun ifa edilmemesinin birtakım müeyyidelere bağlanmış olması, özel bir önem verilmesi onun kamu hukukunu yakından ilgilendirmesinden kaynaklandığı da kabul edilmektedir. Buna göre; nafaka bir alacak hakkıdır ve açılacak dava da bir eda davasından ibarettir. Her hâlikarda 4. madde kapsamına girmeyecek, bir hukuk davası olarak nitelendirilecek ve Türk mahkemelerinin yetkisi dahilinde olacaktır. Ayrıca, bahse konu olayda kamu düzeni gereği bir Türk mahkemesinin yetkili kılınmasının pratikte bir faydası olmayacağı, aksine faydadan çok mahsur doğuracağı, zira şayet davalının Türkiye'de bir malvarlığı yok ise bu

akit ve feshi nikah ve teoriki ebdan ve ubüvvet ve nesep ve tebenni gibi hukuku aileye ve rüşt ve mezuniyet ve hacir ve vesayet gibi ehliyet ve emvali menkuleye ait vasiyet ve terekelere müteallik bulunan davaların, mahakimi Osmaniyede rüyet edilebilmesi trafeynin birriza müracaatine veya tebaai osmaniye'nin alakadar bulunmasına veyahut mehakimi osmaniye'de derdesti rüyet deaviye müteferri olmasına mütevakıftır. Ve bu surette, intizamı ammei devlete mugayir olmamak şartıyla alakadarının hükümeti metbuaları kavaninine ve ihtilafı kavanin halinde hukuku hususiyei düvel kavaidine tevfi-kan muamele olunur.

⁷² Nomer, *Yabancılar Arasındaki Nafaka Davalarında Türk Mahkemelerinin Yetkisi* ("Nafaka" olarak anılacaktır), XXXIV, (1969) 1-4, İHFM, s.640.

dava ile beklenen sonucun elde edilemeyeceği ve yabancı bir ülkede tenfiz edilmesi talep edildiği takdirde yetkisiz mahkemeden alınan bir karar olduğu gerekçesi ile reddedileceği savunulmuştur⁷³.

Yargıtay'ın Muvakkat Kanun döneminde verdiği diğer bir karar ise velayete ilişkindir. Bu kararda da Yargıtay Muvakkat Kanun md.4'te davanın Türkiye'de görülebilmesi için aranan taraf rızasının dava konusu olayda aranmayacağını, zira velayetin kamu düzeninden olduğuna ve Türk mahkemelerinde görülmek zorunda olduğuna karar vermiştir: *"Türk mahkemelerini yetkili kılacakları uyumsuzluklar açıklanmıştır. Bunlar kamu düzenini ilgilendirmeyen davalar ... [dır]. Velayet müessesesi ise ahkâmı şahsiye ile alakalı olmakla beraber, kamu düzeni ile doğrudan doğruya ilişkisi bulunduğundan Türk hakim ve mahkemesi velayet konusundaki anlaşmazlığı çözmekle görevlidir"*⁷⁴.

Her iki kararda da esasen Yargıtay, o dönemde yürürlükte olan kanunda düzenlenen taraf rızası şartının aranması veya aranmaması üzerine bir ayrıma gitmek amacıyla kamu düzenini kullanmıştır. Başka bir ifadeyle, Yargıtay bu kararlarda kamu düzeni ya da imkânsızlık gerekçesini bir prensip olarak uygulamamış; yalnızca dava konusu olaylarda kamu düzenini ilgilendiren yönler olduğunu ifade ederek, rıza şartının aranmasını bertaraf etmiştir. Bu dönemde Yargıtay'ın bu yönde kararlar almasının kanunun yetersizliğinden kaynaklandığı, başka bir ifadeyle mecburiyetten olduğu da ifade edilmektedir⁷⁵.

Günümüz şartlarında, 5718 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonraki dönemde de kamu düzeni gereği, yer itibariyle yetki kurallarına göre yetkili bir Türk mahkemesi bulunmamasına rağmen, her somut olayda titizlikle, ayrı ayrı incelenmek ve nadiren uygulanmak şartıyla bugün için de kamu düzeni gereği Türk mahkemelerinin yetkili kabul edilerek davaya bakabileceği bazı yazarlarca kabul edilmektedir⁷⁶. Bu yazarlarca kamu düzeni istisnasının işletilebilmesi söz konusu olsa dahi Türk

⁷³ Nomer, *Nafaka*, s. 645.

⁷⁴ Ekşi, *Yetki*, s. 146.

⁷⁵ Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s. 479.

⁷⁶ Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s.480; Çelikel/Erdem, s.562; Demir Gökyayla, s.414.

hukukunda kamu düzeni gereği Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin hangi hallerde tesis edilebileceği belirli değildir. Bu sebeple, her somut olayda dava konusunun Türkiye ile yeterli bağlantısının olup olmadığı incelenmelidir. Daha ziyade kişiler hukukuna ilişkin meselelerde uygulanabilir olduğu ifade edilmektedir⁷⁷. Ancak ne gibi durumlarda bu yola başvurulabileceğine dair herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Karşıt görüře⁷⁸ göre ise, kamu düzeni istisnasının yetki tesis etme vasıtası olarak kullanılması bir prensip olarak uygulanamaz. Bu görüşe göre; MÖHUK'un getirdiği düzenleme, yabancılık unsuru içeren özel hukuka ilişkin her türlü işlem ve ilişkide, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini sağlayacak şekildedir. MÖHUK'ta yer alan bağlama noktalarının söz konusu yabancılık unsuru taşıyan ilişkinin Türkiye ile olan bağlantısını yeterli derecede sağladığı kabul edilmiştir. Bunun yanında, kamu düzeni sebebiyle Türk mahkemelerinin yetkisinin kabul edilmesi Anayasa'ya da aykırı görülmüřtür⁷⁹.

Bu başlık altında *forum necessitatis* prensibinden de bahsetmemiz yerinde olacaktır. *Forum necessitatis* prensibi davacının yurtdışında başvurabileceği herhangi bir elverişli mahkeme bulunmaması sebebiyle, başvurduğu ÷lke mahkemesinin yetkili kabul edilmesi anlamına gelen bir prensiptir⁸⁰. "Mecburi yetki"⁸¹ ya da istisnai yetki⁸² olarak da ifade edil-

⁷⁷ Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s. 480.

⁷⁸ Ekşi, *Milletlerarası Yetki*, s. 150; Doğa Elçin, "Vesayet ve Kısıtlılık Kararı Verilmesine veya Sona Ermesine ve Vesayetin Yürütülmesine Uygulanacak Hukuk, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi ve Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 67 (2) 2018, s.316, İlyas Arslan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Milletlerarası Özel Hukuka Etkisi* ("AİHS" olarak anılacaktır.), Adalet Yayınevi, 2019, s.375.

⁷⁹ Ekşi, *Milletlerarası Yetki*, s.150.

⁸⁰ Arslan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Milletlerarası Özel Hukuka Etkisi*, s.292.

⁸¹ Ayşe Elif Ulusu Karataş, "Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair 1996 Tarihli Lahey Sözleşmesi ve Türk Milletlerarası Özel Hukukuna Etkisi", *MHB*, Cilt: 37, Sayı: 2, s. 934.

⁸² Öztürk Necla/Yarar Güven/Arslan Şule, "Avrupa Birliği Konseyi 2016/1104 Sa-

mektedir. Bazı devlet hukukları, tarafların birtakım engeller sebebiyle yabancı ülke mahkemelerine başvuramaması durumunda kendi mahkemelerini yetkili kılmaktadır. Bu prensibin amacı davacının hak arama özgürlüğünü korumaktır⁸³. Bazı hukuk sistemlerinde *forum necessitatis*'in adil yargılanma hakkına dayandığı, hatta AİHS md. 6 tarafından mecburi olarak dayatıldığı, bazı hukuk sistemlerinde ise uluslararası hukukun genel ilkelerinden biri olan ihkak-ı haktan imtina yasağına dayanılarak böyle bir prensibin benimsendiği belirtilmektedir⁸⁴.

Bu prensibin hangi şartlarda uygulanabileceği, kabul edildiği her ülke hukukunda farklı şekilde düzenlenmiştir. Ancak temel olarak iki şartın varlığının arandığı söylenebilir⁸⁵. Bunlar; davacının yurtdışındaki mahkemelere başvurusunun önünde hukuki veya fiili engellerin bulunması ve başvuru yapılan ülke ile belirli bir bağlantısının olması şartlarıdır⁸⁶.

Fiili engellere örnek olarak savaş hali, sel, deprem gibi afetler, davacının yabancı ülkeye gitmesi halinde hayati tehlikeyle karşılaşacak

yılı Tüzük Hükümleri Çerçevesinde Kayıtlı Birliktelik Kurmuş Çiftlerin Malvarlığına Uygulanacak Hukuk", Yetkili Mahkeme ve Tanıma-Tenfiz Meseleleri, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi –İÜHFD-* Cilt:8 Sayı:2, Yıl 2017.
 "Avrupa Birliği Konseyi 2016/1104 Sayılı Tüzük Hükümleri Çerçevesinde Kayıtlı Birliktelik Kurmuş Çiftlerin Malvarlığına Uygulanacak Hukuk, Yetkili Mahkeme ve Tanıma-Tenfiz Meseleleri", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi –İÜHFD-* Cilt:8 Sayı:2 Yıl 2017, s. 13.

⁸³ Öztürk/Yarar/Arslan, s. 13, dn. 32.

⁸⁴ İlyas Arslan, "COVID-19 Salgını Nedeniyle Yabancı Devlet Mahkemelerine Başvurulamayan Hallerde Mücbir Sebep Olgusuna İstinaden Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisinin Tesisi Mümkün Müdür?", *Lexpera Blog*, (Çevrimiçi), <https://blog.lexpera.com.tr/covid-19-salgini-nedeniyle-turk-mahkemelerinin-milletlerarasi-yetkisinin-tesisi-mumkun-mudur/#fnref41>.

⁸⁵ Paul David Mora, "Universal Civil Jurisdiction and Forum Necessitatis: The Confusion of Public and Private International Law in *Naft-Liman v. Switzerland*", *Neth Int Law Rev* 65, 2018, s. 179; Arslan, *AİHS*, s. 371.

⁸⁶ Nuyts, "Study On Residual Jurisdiction (Review of the Member States' Rules concerning the "Residual Jurisdiction" of their courts in Civil and Commercial Matters pursuant to the Brussels I and II Regulations", (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/study_residual_jurisdiction_en.pdf, s. 64 vd.; İsviçre Devletler Özel Kanunu'ndaki düzenleme hakkında bilgi için bkz. Ekşi, *Milletlerarası Yetki*, s. 151.

olması vb. gösterilmektedir⁸⁷. Kendisine başvuru yapan yabancı mahkemenin yetkisizlik kararı verecek veya vermiş olması veya tarafların başvurduğu yabancı mahkemenin adil bir yargılama yapmayacak/yapamayacak olması⁸⁸ ya da yabancı ülke mahkemesince verilecek olan kararın tanınmayacak/tenfiz edilmeyecek olması hallerinin de hukuki engellerden olduğu belirtilmektedir⁸⁹.

Forum necessitatis prensibinin uygulanabilmesi için aranan diğer şart ise başvuru yapılan ülke ile belirli bir irtibatın bulunması şartıdır. Ancak bu irtibatın ne şekilde sağlanmış sayılacağına dair açık düzenlemelere rastlanmamaktadır⁹⁰. Daha ziyade yeterli bağlantı, yeterli ilişki vb. esnek ifadelerle yer verildiği görülmektedir⁹¹. Zira katı şartlar getirilmesi, başvuru yapılan ülke mahkemesinin halihazırda olağan yetki kurallarına göre yetkili kabul edilemediği düşünüldüğünde, *forum necessitatis* prensibinin kabul edilme amacıyla çelişmiş olacaktır. Ancak literatürde, *forum necessitatis* prensibinin adalete erişimin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla kabul edildiği ve bunu suiistimal edecek şekilde kullanılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu prensibin suiistimal edilmesi adil yargılanma hakkının ihlal edilmesine sebebiyet verebilir.

C. OFFSHORE ŞİRKETLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Türk usul hukukunda mahkemelerin yetkisinin ancak kanunlarla belirlenebileceği Anayasal bir prensip olarak kabul edilmektedir⁹². Bu prensibin de adil yargılanma hakkını güvence altına aldığı ifade edilmektedir. Türk usul hukukuna göre mahkemelerin yetkisinin kesinlik ve

⁸⁷ Arslan, *AIHS*, s. 371.

⁸⁸ İpek Sarıöz, *AIHS ve AIHM Kararlarının da İncelenmesi Suretiyle Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*, On İki Levha Yayınları, 2018, s. 320.

⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Arslan, *AIHS*, s. 372.

⁹⁰ Chilenye Nwapi, "Jurisdiction by Necessity and the Regulation of the Transnational Corporate Actor", *Utrecht Journal of International and European Law*, 30(78), s. 34.

⁹¹ Nuyts, s.66; Arslan, *AIHS*, s. 373.

⁹² Nomer, *Yabancı Mahkeme İlamlarının Tenfizinde Mahkemenin Yetkisi ve Kamu Düzeni*, s. 569.

öngörülebilirliği yetkide kanunilik⁹³ olarak ifade edilen bu prensip ile güvence altına alınmaktadır. Bu prensip gereği Türk mahkemelerinin hangi şartlar altında yetkili kabul edilebileceği ancak kanunla belirlenir; takdire dayalı ve siyasi yönü ağır basan değerlendirmelerle, mahkeme kararlarıyla, doktrin görüşleriyle Türk mahkemelerinin yetkisi tesis edilemez⁹⁴.

Her ne kadar doktrinde, her somut olayda, kamu düzeninin gerektirdiği hallerde yetkili bir Türk mahkemesi tesis edilebileceği savunulsa da Anayasa'daki kanunilik ilkesi ve uluslararası hukuk kuralları dikkate alındığında, yazılı olmayan, belirsiz ve yoruma dayalı kurallar yoluyla yetkili mahkeme tesis edilmesi mümkün görünmemektedir. Özellikle de irade serbestisinin egemen olduğu ticari ilişkiler söz konusu olduğunda, Türk hukukunun yazılı yetki kurallarına göre yetkili bir mahkeme bulunamaması üzerine kamu düzeni istisnasına başvurulması kanaatimizce kabul görmeyecektir. İç hukukun yer itibariyle yetki kuralları mümkün olduğunca, her türlü ihtimal göz önünde bulundurularak düzenlenmeye çalışılmıştır. Özellikle milletlerarası ticaret alanında değişen şartlar bazı ihtimallerde yetkili bir Türk mahkemesinin tesis edilmesine olanak sağlamıyor olabilir. Yukarıda detaylı olarak anlattığımız üzere, faaliyette buldukları ülkenin hukukuna tabi olmamak üzere "dizayn edilen" offshore şirketler aleyhine Türk mahkemelerinde dava açılmaması ihtimali doğabilir. Ancak bu halde dahi, kanaatimizce mevcut mevzuatımız çerçevesinde kamu düzeni, mücbir sebep ya da *forum necessitatis* prensibi gereği bir Türk mahkemesinin yetkisi kabul edilmeyecektir⁹⁵.

⁹³ Ekşi, *Milletlerarası Yetki*, s. 248.

⁹⁴ Ekşi, *Milletlerarası Yetki*, s. 248.

⁹⁵ Karşıt görüş için bkz. Gülin Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, Yetkin Yayınları, 2021, s. 243. Yazara göre, yabancı mahkemeye başvuru konusunda hukuki veya fiili imkânsızlık bulunan hallerde Türk mahkemelerinin yetkisini düzenleyen bir yetki kuralı bulunmamakla birlikte, bu hallerde Türk mahkemelerinde dava açılabilmesi kabul edilmelidir. Aksini kabul etmek insan haklarının ihlali anlamına gelecektir. Yazar bunun kabulünün AİHS md.6 anlamında adaletin sağlanması için bir ihtiyaç olduğunu savunmaktadır; Tekinalp'e göre ise, Türk kanun koyucu *forum necessitatis* prensibine karşı bir tavır içinde olmadığını MÖHUK md.41'i düzenleyerek ortaya koymuştur. MÖHUK md. 41 uyarınca "*Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin davaları, yabancı ülke*

Esasen kamu düzeni ya da forum necessitatis prensiplerinin kabul edildiği hallerde dahi, daha ziyade aile ve şahsın hukukunu ilgilendiren ve savaş, afet, salgın vb. imkansızlıklar ya da kişinin aşırı zorluk yaşayacağı ya da imkânı olsa dahi ülkeyi terk etmesinin mümkün olmadığı hallerde adil yargılanma hakkının korunması amacı ön plana çıkmaktadır. Hal böyle iken kanaatimizce, kamu düzeni gerektirdiği için bir offshore şirkete karşı, Türk hukukunda yer alan yetki kuralları gereğince yetkili bir Türk mahkemesi tesis edilemediği takdirde, Türk mahkemeleri önünde dava açılmaz. Şayet bu tip şirketlere karşı Türk vatandaşlarının korunması amaçlanıyorsa, bu takdirde bazı hukuk sistemlerinde olduğu gibi, bu tip şirketlere ilişkin bir takım kriterler belirlenerek yetki kuralları getirilmelidir. Ancak, kanaatimizce buna ihtiyaç olmayacaktır. Zira yukarıda izah ettiğimiz üzere Türkiye Cumhuriyeti'nde merkezi veya şubesi bulunmayan offshore şirketler aleyhinde dava açılmak istendiğinde TTK md. 103 uyarınca yetkili bir şahıs tespit edilerek bunların yerleşim yerindeki mahkemede dava açılacaktır. Söz konusu düzenleme Türk vatandaşlarını özellikle offshore şirketlere karşı dava açacakları durumlarda karşılaşacakları zorluklara karşı koruyabilecek niteliktedir.

III. OFFSHORE ŞİRKETLERİN TEMİNAT GÖSTERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ ve YABANCI MAHKEME KARARLARININ TANINMASI ve TENFİZİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Offshore Şirketlerin Teminat Gösterme Yükümlülüğü

1. Genel Olarak

Yürürlükte olan mevzuatımız bakımından, yabancılik unsuru

mahkemelerinde açılmadığı veya açılmadığı takdirde Türkiye'de yer itibariyle yetkili mahkemede,..." görülebilecektir. Buna göre diğer çaresizlik hallerinde de kıyasen bu prensip uygulanabilir. Ancak yazar hangi şartlarda uygulanabileceğine dair herhangi bir ayrıntıya değinmemiştir. Bkz. Tekinalp, *Bağlama Kuralları*, s. 402. Kanaatimizce bu görüş isabetli değildir. Zira burada kanun koyucu bu kuralı kanun hükmü haline getirmiştir ve bu halde artık söz konusu yetki kuralı kanunilik prensibine uygun hale gelmiştir.

içeren davalarda teminat yükümlülüğünü⁹⁶ düzenleyen iki ayrı kanun mevcuttur. Bunlardan birincisi 2011 yılında yürürlüğe giren 6100 sayılı HMK'dır; ikincisi ise 2007 yılında yürürlüğe giren 5718 sayılı MÖHUK'tur.

HMK md.84/1-a'ya göre “Türkiye’de mutad meskeni olmayan Türk vatandaşının dava açması, davacı yanında davaya müdahil olarak katılması veya takip yapması” halinde yargılama giderlerini karşılayacak uygun bir teminat göstermesi gerekmektedir. Anlaşıldığı üzere madde Türk vatandaşı⁹⁷ olup Türkiye’de mutad meskeni bulunmayan gerçek kişiler için getirilmiştir. Yabancı bir tüzel kişinin Türkiye’de dava açması, davaya katılması ya da icra takibi başlatması halinde teminat yatırmak durumunda kalıp kalmayacağı ise HMK md.84’e değil, MÖHUK md.48’e tabi olacaktır⁹⁸.

HMK md.84’ün gerekçesinde mutad meskenin sadece gerçek kişilere ilişkin bir kavram olduğu, tüzel kişilerin ise sadece merkezlerinden söz edilebileceği ve onların merkezlerinin kuruluş belgelerinde gösterilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla mutad mesken kavramının tüzel kişilere yabancı olduğu ifade edilmiştir⁹⁹. Ancak, kanaatimizce, esasen HMK md.84’ün tüzel kişiler açısından uygulanmamasının

⁹⁶ Teminat yükümlülüğü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turgut Turhan, “Davacının veya Davaya Katılanın Teminat Gösterme Yükümlülüğü”, *Prof. Dr. Osman F. Berki’ye Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, Ankara 1977; Zeynep Çalışkan, *Milletlerarası Usul Hukukunda Teminat*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2013; Uğur Tütüncübaşı, ‘Milletlerarası Usul Hukukunda Teminat Gösterme Yükümlülüğü’, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 2, 2010.

⁹⁷ Tüzel kişilerin “vatandaşlığından” bahsedilip bahsedilemeyeceği konusunda literatürde yer alan tartışmalar için bkz. Emre Esen, *La Haye Sözleşmesi*, s. 7-10.

⁹⁸ Hakan Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özeker, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 8. Baskı, 2020, s. 248-249.

⁹⁹ Kuru, s. 1244-1245; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyavaz/Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, s. 534; İlyas Arslan, *Mutad Mesken*, s. 141: “Mutad mesken için bir kimsenin oturma süresi ve oturmanın devamlılığı aranmakta, kişinin o yerde oturmaya yönelik iradesi dikkate alınmaktadır. İlgili kişinin o yere sosyal olarak uyum sağlaması, o yeri benimsemesi gerekmektedir. Oysa tüzel kişiler açısından böyle bir durum söz konusu

sebebi mutad mesken kavramının tüzel kişilere yabancı bir kavram oluşu değil, maddede mutad meskeni Türkiye’de olmayan “Türk vatandaşları” açısından bir düzenleme getirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Zira, mutad mesken kavramı tüzel kişilere yabancı bir kavram da değildir¹⁰⁰.

Yabancı tüzel kişiler bakımından MÖHUK md.48’in tatbik edilmesinin asıl sebebi; yabancılık vakiasına bağlı bir teminat yükümlülüğü öngörmesidir. Başka bir ifadeyle, bir tüzel kişinin mutad meskeni (idare merkezi) yabancı ülkedeyse o tüzel kişi yabancı bir tüzel kişi kabul edilecek ve MÖHUK md. 48’e göre teminat yükümlülüğü olup olmadığı incelenecektir.

olmaz.”; Karşlı, s.401, dn.821: “Tüzel kişilerin merkezinin bulunması sebebiyle onlarla her durumda ilişkilendirilen bir coğrafi yer de mevcut olacaktır. Dolayısıyla ikametgâh ve mutad mesken gibi kavramlar tüzel kişilere yabancıdır. Tüzel kişinin merkezi Türkiye’deyse o tüzel kişi Türk tabiiyetindedir; merkezi yurtdışında ise, yabancı bir tüzel kişiden bahsetmek gerekir. Yabancı bir tüzel kişi ise Türkiye’de dava açacak ya da takip yapacak olursa, MÖHUK md.48 uyarınca teminat göstermek zorundadır.”; Süral, s. 172; Tekinalp, Bağlama Kuralları, s. 291 (?), “MÖHUK md. 24’te AB Hukukundan farklı olarak “yerleşim yeri” hukuku öngörülmüştür. Oysa AB hukukunda, Roma I Tüzüğü md. 4’te borçlar hukuku sözleşmeleri açısından işlem, karakteristik edim borçlusunun mutad meskeni hukukuna tabi tutulmaktadır. Bu konuda MÖHUK’ta da mutad mesken kavramına yer verilmesi Komisyon’da görüşülmüş ve tartışmalar sırasında tamamen mutad meskene dönmek yerinde görülmemiştir. Çünkü tüzel kişiler için mutad mesken söz konusu değildir.”

¹⁰⁰ Merve Acun Mekengeç, s. 8; Esen, La Haye Sözleşmesi, s. 15; Ayrıca Akdi Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında 593/2008 sayılı Tüzük (Roma I Tüzüğü) m. 19/1 ve Akit Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında 864/2007 sayılı Tüzük (Roma II Tüzüğü) m.23 hükümlerinde de tüzel kişilerin mutad meskenine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Roma I Tüzüğü md. 19’a göre tüzel kişiler için mutad mesken esas idare merkezidir. Şube, acente veya bir kuruluş tarafından kurulan akitlerde ilgili şube, acente veya kuruluşun bulunduğu yer mutad mesken olarak kabul edilecektir. Karşıt görüş için bkz. Özdemir Kocasakal, s. 56. Yazara göre bir kişinin sosyal ilişkilerinin merkezi olarak tanımlanan mutad meskeninden tüzel kişiler açısından söz etmek mümkün değildir. Yazara göre, MÖHUK md. 9/4’te yer alan idare merkezinin tüzel kişilerin mutad meskenine denk geldiğinin savunulması mümkün değildir. Zira bu madde gerçek kişiler açısından vatandaşlık kriterini benimsemektedir.

MÖHUK md.48'e göre "Türk mahkemesinde dava açan, davaya katılan veya icra takibinde bulunan yabancı¹⁰¹ gerçek ve tüzel kişiler¹⁰², yargılama ve takip giderleriyle karşı tarafın zarar ve ziyanını karşılamak üzere mahkemenin belirleyeceği teminatı göstermek zorundadır. Mahkeme, dava açanı, davaya katılanı veya icra takibi yapanı karşılıklılık esasına göre teminattan muaf tutar." Davalının ya da kendisine karşı takibe girilenin vatandaşlığı önemli değildir.

Öyleyse, MÖHUK md.48'e göre belirlememiz gereken iki temel husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Türk hukukuna göre hangi tüzel kişilerin yabancı sayıldığı; ikincisi ise teminattan muafiyetin ne şekilde sağlanacağıdır.

Tüzel kişilerin tabiiyetinin tespitinde kullanılan üç temel kriter mevcuttur: tüzel kişinin kurulduğu devletin tabiiyetine sahip olacağı anlamına gelen "kuruluş yeri kriteri"¹⁰³; tüzel kişinin idare merkezinin bulunduğu devletin tabiiyetine sahip olacağı anlamına gelen "idare merkezi

¹⁰¹ Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 367: "Yabancılar açısından ise Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunu'nun 48'inci maddesinde, karşılıklılık bulunmamak kaydıyla, Türkiye'de dava açmaları halinde teminat yatırmaları öngörülmüştür. İlgili hüküm dikkate alındığında, yabancıların Türkiye'de inuit meskeninin olup olmaması veya ödeme güçlüğü içerisinde bulunup bulunmaması aranmamaktadır. Kanaatimizce, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen mahkemeye erişim hakkı yalnızca vatandaşlara değil, herkese tanınması gereken bir hak olduğu için, Türkiye'de inuit meskeni bulunan ve ödeme güçlüğü içinde olmayan (dolayısıyla davalının muhtemel giderlerini güvence altına alma ihtiyacının olmadığı durumda) yabancıdan, salt yabancı olması sebebiyle teminat istenmesi, mahkemeye erişim hakkının orantısız sınırlaması olur."

¹⁰² Yalnız tüzel kişiliğe sahip yabancılar değil, aynı zamanda kendi idare merkezlerinin bulunduğu yer hukukuna göre tüzel kişiliği olmayan fakat davada taraf olma ve dava ehliyetine sahip kişi ve mal toplulukları da teminat göstermekle mükelleftir. Bkz. Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s.480.

¹⁰³ Buna göre, tüzel kişi, kurulduğu devletin tabiiyetindedir. Kuruluş yeri sistemi, birçok açıdan eleştirilmektedir. Bu eleştirilerden en önemlisi, bu sistemin yatırımcılar tarafından kolaylıkla suiistimal edileceğidir. Başka bir ifadeyle, tüzel kişilere bu kritere göre tabiiyet atfedilmesi, 'kanuna karşı hile' yapılmasına olanak vermesi sebebiyle eleştirilmektedir. Yalnızca yatırımcının iradesine dayanılarak, şirketin gerçekten faaliyette bulunacağı değil, yatırımcı için

kriteri"¹⁰⁴ ve tüzel kişinin, fiilen ve hukuken kontrolünü elinde bulunduran kişilerin tabiiyetinde sayılması anlamına gelen "kontrol kriteri"¹⁰⁵. Türk hukukunda bir tüzel kişinin yabancı olup olmadığının tayininde, kuruluş yeri ve idare merkezi kriterlerinin iç içe geçmiş şekilde birlikte uygulandığını söyleyebiliriz. Zira Türk Ticaret Kanunu'nun ilgili hükümlerine göre, Türkiye'de bir şirket kurulabilmesi için, şirketin idare merkezi olarak Türkiye'de bir yer gösterilmesi ve şirketin bu yerdeki ticaret siciline tescil edilmesi şarttır. Buna göre, idare merkezi olarak yabancı bir ülkenin gösterildiği bir şirketin Türk hukukuna göre kurulması mümkün bulunmadığı gibi; yabancı bir ülkede kurulan bir şirketin idare merkezi olarak Türkiye'de bir yeri göstermesi de bu şirketi Türk şirketi haline getirmeyecektir. Aynı durum dernekler ve vakıflar açısından da geçerlidir. Dolayısıyla, Türk hukukuna göre kurulmamış olan ve idare merkezi de Türkiye dışında bulunan tüzel kişiler "yabancı" kabul edilecektir.

Türk hukukunda tüzel kişilerin tabiiyetinin tespiti hususunda açık bir hüküm mevcut değildir. Bu sebeple, ticaret şirketlerinin tabiiyeti Türk hukukunda muhtelif kanunlarda yer alan hükümlerden hareket edilerek tespit edilebilir.

en avantajlı olacak ülkede kurulması sakıncalı görülmektedir. Tabiiyet bağının kurulabilmesi için şirket ile devlet arasında gerçek bir bağın bulunması gerektiği savunulmuştur. Nitekim uygulamada görülmektedir ki, bu sistemin uygulandığı ülkeler çok fazla sayıda şirketin odağı halindedir. Özellikle offshore şirketlerin kurulması bakımından oldukça elverişli bir sistemdir. Bkz. Paschalis Paschalidis, *Freedom of Establishment and Private International Law For Corporations*, Oxford University Press, 2012, s. 12; Diğer taraftan, açık ve basit olması, kurucuların iradesine önem vermesi, gerçek kişilere tabiiyet verilmesindeki sisteme yakın oluşu sebebiyle tercih eden yazarlar da bulunmaktadır. Bkz. Arat, s. 67-68.

¹⁰⁴ Buna göre şirket, işlerinin yönetildiği ülkenin tabiiyetindedir. Bazı husus sistemlerinde bu idare merkezinin gerçek idare merkezi olması aranmaktadır; Bu kriter, bazı yazarlarca tabiiyetinin kazanılacağı devletle daha ciddi bir bağlantının aranıyor olması sebebiyle daha tercihe şayan görülmüştür. Bkz. Arat, s. 79.

¹⁰⁵ Bu kriterler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Arat, s. 63-99; Işıl Egemen Demir, *ICSID Tahkiminde Kişi Bakımından Yetki*, Filiz Kitabevi, 2014, s.125 vd.

Bu hususta ilk olarak, 5718 Sayılı MÖHUK md.9'dan bahsetmek isabetli olacaktır. Tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetine uygulanacak hukuku düzenleyen MÖHUK md.9, tüzel kişilerin tabiiyetinin tespitinde de referans noktası olabilir. Söz konusu düzenleme doğrudan tüzel kişilerin tabiiyetini düzenlememektedir; ancak, öncelikle gerçek kişilerin milli hukukuna atıf yapılması, ardından ise tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetine uygulanacak hukukun nasıl tespit edileceğine ilişkin bir düzenleme getirilmesi sebebiyle, başka bir ifadeyle kanunun düzenlenme şekline göre, gerçek kişilerdeki "milli hukukun" karşılığı olarak tüzel kişilerde "idare merkezinin" esas alındığı söylenebilir¹⁰⁶. Başka bir ifadeyle, maddede ilk önce gerçek kişilerin milli hukukuna atıf yapılması, ardından ise tüzel kişiler için "idare merkezi" bağlama noktasının tesis edilmiş olması, tüzel kişilerin tabiiyetinin tespitinde de idare merkezi kriterinin esas alınması hususunda referans olabilir¹⁰⁷.

Tüzel kişilerin tabiiyetinin tespiti hususunda referans alabileceğimiz diğer bir düzenleme ise 2012 yılında yürürlükten kalkan 1330 tarihli EŞHK'dır¹⁰⁸. Mülga EŞHK md.1'de "yabancı ülkelerde kurularak" Türkiye'de şube veya acente açmak suretiyle faaliyet göstermek isteyen yabancı şirketlerin faaliyete başlamadan önce yapmaları gereken işlemler ve ibraz etmeleri gereken belgeler tespit edilmiştir. Bu hükümden, yabancı ülkelerde kurulan şirketlerin Türk şirketi olmadığı sonucuna varabilmekteyiz; ancak md.1'in devamında "şirket idare merkezinin bulunduğu yer hukukuna uygun olarak kurulduğunu ispat etmek zorundadır" denilmekle, kuruluş yeri sisteminin değil, idare merkezi sisteminin kabul edildiği anlaşılmaktadır¹⁰⁹. Zira kuruluş yeri sistemi, yani şirketin tabiiyetini belirlemek için şirketin kurulduğu yer esas alınacak olsaydı, bu şirketlerin faaliyete geçmeden önce tabiiyetlerine ilişkin Ticaret Bakanlığı'na

¹⁰⁶ Demirkol, Paravan Şirketler, s.331, dn.99.

¹⁰⁷ Demirkol, Paravan Şirketler, s.331, dn.99.

¹⁰⁸ EŞHK 2012 yılında yürürlükten kalkmış olsa da uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. Bu sebepten ötürü gerek doktrin gerek Yargıtay kararları açısından önemi göz önünde bulundurulduğunda ilgili hükümlerin incelenmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

¹⁰⁹ Aygül, s.36.

bildirimde bulunmaları şartı aranmazdı¹¹⁰. Aynı kanunun 15'inci maddesine göre ise esas muamelelerini Türkiye'de gerçekleştiren yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerin, kanunun yayını tarihinden itibaren üç ay içinde Türk şirketine dönüştürülmesi gerektiği, aksi takdirde idarelerinin kapatılacağı düzenlenmiştir¹¹¹. Başka bir ifadeyle, şirket esas muamelelerini Türkiye'de gerçekleştiriyor ise ya Türk şirketine dönüştürülecektir (Türk Ticaret Siciline tescil edilerek¹¹²) ya da şubeleri kapatılacaktır.

Türk hukukunda ticaret şirketlerinin tabiiyetinin tespiti hususunda faydalandığımız diğer bir kanun ise 6102 sayılı TTK'dır. TTK md. 40'a¹¹³ göre merkezi Türkiye'de olan ticari işletmeler Türk Ticaret Siciline

¹¹⁰ Arat, s.103; İlhan Yılmaz, *Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü ve ICSID*, Beta Yayınevi, 2004, s. 109: "Türk hukukuna göre Türkiye'de kurulan bir şirketin ana sözleşmesindeki merkezi de Türkiye'de olacağından, Türk şirketlerinin vatandaşlığını belirlemede kuruluş yerinin esas alınması yeterli olacaktır."

¹¹¹ Vahit Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Savaş Yayınevi, Güncellenmiş 16. Baskı, 2019, s.223, dn. 183.

¹¹² Arat, s.108: "Bir şirketin Türk tabiiyetinde sayılması için onun Türk kanunlarına göre kurulmuş ve tüzel kişilik kazanmış bir şirket olması yeterli değildir. Böyle bir şirketin merkezinin de Türkiye'de bulunması lazım gelmektedir. Bu hususun tespiti bakımından ise, mukaveledeki merkez, ancak vakıalar onun farazi bir idare merkezi olduğunu göstermedikçe göz önünde tutulacak, aksi takdirde "gerçek idare merkezi" önem kazanacaktır".

¹¹³ (1) Her tacir, ticari işletmenin açıldığı günden itibaren on beş gün içinde, ticari işletmesini ve seçtiği ticaret unvanını, işletme merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan ettirir; (2) Her tacir kullanacağı ticaret unvanını ve bunun altına atacağı imzayı notere onaylattırdıktan sonra sicil müdürlüğüne verir. Tacir tüzel kişi ise, unvanla birlikte onun adına imzaya yetkili kimselerin imzaları da notere onaylatılarak sicil müdürlüğüne verilir; (3) Merkezi Türkiye'de bulunan ticari işletmelerin şubeleri de buldukları yerin ticaret siciline tescil ve ilan olunur. Ticaret unvanına ve imza örneklerine ilişkin birinci ve ikinci fıkra hükümleri bu işletmelere de uygulanır. Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça merkezin bağlı olduğu sicile geçirilen kayıtlar şubenin bağlı bulunduğu sicile de tescil olunur. Ancak, bu hususta şubenin bulunduğu yer sicil müdürlüğünün ayrı bir inceleme zorunluluğu yoktur; (4) Merkezleri Türkiye dışında bulunan ticari işletmelerin Türkiye'deki şubeleri, kendi ülkelerinin kanunlarının ticaret unvanına ilişkin hükümleri saklı kalmak

tescil edilir ve merkezi Türkiye dışında bulunan ticari işletmelerin Türkiye'deki şubeleri yerli işletmeler gibi tescil olunur.

Ticaret Sicili Yönetmeliği'nin¹¹⁴ Yabancı Bir İşletmenin Merkezinin Türkiye'ye Taşınması başlıklı 115. maddesine¹¹⁵ göre ise bir işletmenin merkezinin yabancı devletten Türkiye'ye taşınması halinde tescil isteğine onun yabancı devlet hukukuna uygun olarak kurulduğunu gösteren ve o devletin ticaret sicili tarafından verilmiş veya sicil teşkilatı yok ise yetkili makamı tarafından verilmiş olan yetkili Türk makamlarınca onaylanmış bir vesikanın eklenmesi gerekmektedir. Diğer işlemler merkezi Türkiye'de bulunan işletmenin merkezlerinin tescili hakkındaki hükümlere tâbidir. Madde, sicil memuruna, bilhassa işletmenin Türk Kanunu hükümlerince tescilinin mümkün olup olmadığını araştırma görevi vermiş

şartıyla, yerli ticari işletmeler gibi tescil olunur. Bu şubeler için yerleşim yeri Türkiye'de bulunan tam yetkili bir ticari mümessil atanır. Ticari işletmenin birden çok şubesi varsa, ilk şubenin tescilinden sonra açılacak şubeler yerli ticari işletmelerin şubeleri gibi tescil olunur.

¹¹⁴ RG: 27.01.2013, Sayı: 28541.

¹¹⁵ (1) Bir ticari işletmenin veya bir ticaret şirketinin merkezinin Türkiye'ye taşınması halinde, bir ticari işletmenin veya bir ticaret şirketinin tescili için gerekli olan belgelerden başka, başvurulmuş müdürlüğe aşağıdaki belgeler verilir: a) Merkezi Türkiye'ye taşınan ticari işletmenin veya ticaret şirketinin yabancı memleket kanununa uygun olarak mevcut bulunduğunu gösteren ve o ülkenin ticaret sicili tarafından verilmiş olan veya sicil teşkilatı yok ise yetkili makamı tarafından verilmiş olan belge ve Türkçe çevirisi, b) Merkez değişikliğinin kendi hukukuna uygun olduğuna ilişkin yurtdışındaki yetkili makamdaki alınan belge ve Türkçe çevirisi, c) Merkezi nakledilen ticari işletme ticaret şirketi ise, Türk hukukuna uyarlanmış şirket sözleşmesi ve Türkçe çevirisi, ç) Merkezini taşıyacak şirketin tescili izne bağlı ise, ilgili kurumdan alınan izin yazısı. (2) Birinci fıkranın (a), (b) ve (c) bentlerinde sayılan belgelerin, 32nci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen şekilde onaylanmış olması gerekir. (3) Merkezini Türkiye'ye taşıyan işletmelerin tescili için, Türkiye'de bulunan işletmelerin tescili hakkındaki hükümler uygulanır. Merkezini Türkiye'ye taşıyan ticaret şirketlerinin tescilinde ise kuruluşa ait hükümler uygulanır. Müdürlükler; bu tescil sırasında, merkezi Türkiye'ye taşınan ticari işletmenin Türk hukukuna göre örgütlenerek faaliyet göstermesinin mümkün olup olmadığını, merkezini taşıyan ticaret şirketi ise şirket sözleşmesinin Türk hukukuna uygun olup olmadığını veya uyarlanıp uyarlanmadığını araştırmakla yükümlüdür.

tir. Maddenin 2. fıkrasında ise, merkezi yabancı devletten Türkiye'ye taşınmış olan bir tüzel kişinin memurlukça tescilinde kuruluşa ait işlemlerin gerçekleştirileceği düzenlenmiştir.

Anonim şirketlere ilişkin düzenleme getiren TTK md.354'e göre ise, "...şirketin kuruluşunu izleyen otuz gün içinde şirketin merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil edilir." TTK md.355'e göre ise "Şirket Ticaret Siciline Tescil ile tüzel kişilik kazanır." TTK md.336'ya göre anonim şirketlerin esas sözleşmesinde şirket merkezinin gösterilmesi gerekmektedir. Limited şirketler için de aynı düzenleme TTK md. 576'da getirilmiştir.

TTK'nun saydığımız hükümlerini değerlendirdiğimizde, ancak merkezi Türkiye'de bulunan şirketlerin Ticaret Siciline tescil edilebileceği sonucuna ulaşabiliriz. Başka bir ifadeyle "yabancı" bir şirketin idare merkezi Türkiye'de olamaz. Bu merkezin ise farazi bir merkez değil, gerçek bir merkez olması gerektiği kabul edilmektedir¹¹⁶ ve hatta şayet sicile tescil edilmek istenen şirket merkezi gerçek durumu yansıtmıyorsa sicil memurunun tescili reddetmesi gerektiği kabul edilmektedir¹¹⁷.

4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (DYK) md.2/a'ya göre ise, yabancı ülke kanunlarına göre kurulan tüzel kişiler yabancı yatırımcı olarak kabul edilmektedir. DYK'nun yabancı tüzel kişinin tabiiyetinin tespiti bakımından, kurulduğu yeri, başka bir deyişle, kuruluş yeri kriterini esas aldığını söyleyebiliriz¹¹⁸.

¹¹⁶ Arat, s.107-108; Aygül, s.35; Doğan, *Vatandaşlık*, 223.

¹¹⁷ TTK md. 32 (mülga TTK md.34): "(1) Sicil müdürü tescil için aranan kanuni şartların var olup olmadığını incelemekle yükümlüdür; (2)Tüzel kişilerin tescilinde, özellikle şirket sözleşmesinin, emredici hükümlere aykırı olup olmadığı ve söz konusu sözleşmenin kanunun bulunmasını zorunluluk olarak öngördüğü hükümleri içerip içermediği incelenir; (3)Tescil edilecek hususların gerçeği tam olarak yansıtılmaları, üçüncü kişilerde yanlış izlenim yaratacak nitelik taşımamaları ve kamu düzenine aykırı olmamaları şarttır."

¹¹⁸ Faruk Kerem Giray, *Milletlerarası Yatırım Tahkiminde Kamulaştırmadan Doğan Tazminat ve Tazminatın Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler*, Beta Yayınevi, 2. Baskı 2013, s.31.

Son olarak, Tapu Kanunu¹¹⁹ md.35'e baktığımızda ise, yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan ticaret şirketlerinin taşınmaz edinebileceği düzenlemiştir. Yani, Tapu Kanunu'na göre yabancı ticaret şirketleri Türkiye'de, Türk hukukuna göre kurulmayan şirketlerdir. Tapu Kanunu'nun da kuruluş yeri kriterini esas aldığını söyleyebiliriz.

Görüldüğü üzere, tüzel kişilerin tabiiyetinin tespiti hususunda açık bir düzenleme olmasa da gerek yürürlükten kalkan EŞHK'ya göre gerek yürürlükteki TTK'ya göre ve saydığımız diğer düzenlemelere göre, MÖHUK md.9/4'teki düzenleme ile paralel olarak, tüzel kişilerin tabiiyetinin tespitinde idare merkezi esas alınmaktadır¹²⁰. Buna göre idare merkezi yabancı bir ülkede bulunan tüzel kişiler yabancı, idare merkezi Türkiye'de bulunanlar Türk tüzel kişisi sayılacaktır¹²¹. Bazı yazarlara göre¹²² Türk hukukunda şirketlerin tabiiyeti hususunda kuruluş yeri ve idare merkezi kriterleri birlikte aranmaktadır. İdare merkezi Türkiye'de olmayan şirketlerin Türk Ticaret Siciline kaydedilemeyeceği düşünüldüğünde bu görüş de yerindedir; ancak Türk hukukundaki muhtelif düzenlemeler incelendiğinde bir Türk şirketini yabancı bir şirketten ayıran kriter idare merkezinin Türkiye'de olmasıdır.

Esas alacağımız idare merkezi ise gerçek idare merkezidir¹²³. Şirketin gerçek idare merkezi, şirketin esaslı işlerinin yürütüldüğü yerdir.

¹¹⁹ 2644 Sayılı Tapu Kanunu, RG: 29.12.1934, Sayı: 2892.

¹²⁰ Doktrinde genel kabul gören görüş de bu yöndedir. Bkz. Arat, s.108; Tekinalp, *Vatandaşlık*, s.573; Doğan, *Vatandaşlık*, s. 223; Gülin Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, Yetkin Yayınları, 8. Baskı, 2020, s.257; Aysel Çelikel/ Günseli Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, Beta Yayınevi, Yenilenmiş 25. Baskı, 2020, s. 35; Giray, s. 33; Aksi görüş için bkz. Erdoğan Moroğlu, "Anonim Ortaklıkların Tabiiyeti ve Tanınması", Ergin Nomer'e Armağan, *MHB*, 2002/2, s. 416, yazara göre anonim ortaklıkların tabiiyetlerinin belirlenmesinde kuruluş yeri teorisi kabul edilmeli ve anonim şirketler hangi devletin kanunlarına göre kurulup tüzel kişilik kazandılar ise, o devletin tabiiyetinde sayılmalılar.

¹²¹ Şanlı, s. 172; Tütüncübaşı, s.202.

¹²² Esen, 1954 Tarihli *La Haye Sözleşmesi*, s. 2, dn.1.

¹²³ Şirket ana sözleşmesindeki idare merkezi gerçek duruma tekabül etmediği takdirde, hemen her hukuk sisteminde şirkete tabiiyet verilmesinde gerçek idare merkezi esas alınmaktadır; Tüzükteki idare merkezi hakikate uyduğu

Başka bir ifadeyle gerçek idare merkezi, şirketin yönetim kurulunun, denetim kurulunun, genel kurulunun toplandığı, şirketin muhasebesinin ve idaresinin yapıldığı yerdir¹²⁴. Statüde yer alan idare merkezi, bu bakımdan karine teşkil edecektir ancak aksi her zaman ispat edilebilir. Bu durumda, şayet şirket esaslı sayılacak işlerini farklı ülkelerde gerçekleştiriyorsa gerçek idare merkezinin tespiti güçleşecektir. Özellikle, günümüzde çok uluslu şirketlerin birden çok ülkede faaliyet gösterdiği, hatta şirket idaresinin elektronik haberleşme araçlarıyla gerçekleştirildiği de düşünüldüğünde gerçek idare merkezinin tespiti daha da zor bir hale gelmektedir.

Türk hukukuna göre hangi şirketlerin Türk şirketi¹²⁵ sayılmadığı yukarıdaki esaslara binaen tespit edildikten¹²⁶ sonra, Türkiye’de dava

takdirde dikkate alınır. Şirketin merkezinin hakikiliğinin tespitinde kanuni bir hüküm yoksa fiili vakıalar dikkate alınmalıdır. Bkz. Işıl Özkan, *Devletler Özel Hukukunda İkametgâh, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi*, Natürel Yayınevi, 2003, s.79.

¹²⁴ Arat, s. 83; Tekinalp, *Bağlama Kuralları*, s.93.

¹²⁵ Hem sermaye şirketleri için hem şahıs şirketleri için geçerli olan bir kuraldır. Bkz. Aygül, s.37.

¹²⁶ Mevzuatımızda bir tüzel kişinin tabiiyeti konusunda tereddüt yaşanması halinde nasıl bir çözüm yolu izlenmesi gerektiğine dair bir düzenleme mevcut değildir. Ancak 1988 yılında verilmiş bir Yargıtay kararı mevcuttur. (Yar. 11. HD, 1988/2779 E., 1988/8004 K., 29.12.1988 T.) Buna göre: “...*Davacı vekili; müvekkili anonim şirketin Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulduğunu, idare heyeti ile merkezinin de İstanbul’da olduğunu, ancak çoğu idari makamlar tarafından uyrukluk (tabiiyet) konusunda zorluklarla karşılaştığını ve yabancı şirket muamelesi gördüğünü belirterek müvekkilinin Türk tabiiyetinde bir şirket olduğunun tesbitine karar verilmesini talep etmiştir. ... Tartışılması gereken sorun, tüzel kişiliğe haiz bir anonim şirketin uyrukluğu konusunda çıkacak uyuşmazlığın adli yargıda mı yoksa, idari yargıda mı çözümleneceği hususudur. Bir ülkenin ekonomik yapısında büyük rol oynayan tüzel kişiliği haiz ticaret şirketleri ve özellikle anonim şirketler bakımından da o ülkede egemenlik hakkını kullanan devletin o şirketin uyrukluğu yönünden aynen gerçek kişilerde olduğu gibi tasarrufta bulunması o devletin en doğal haklarından birisi olması gerekir. İşte devletin bu nevi tasarrufları da aynen gerçek kişilerde olduğu gibi kamu hukuku alanına giren idari tasarruflardan olduğunun kabulü doğaldır. Nitekim, tüzel kişiliği haiz anonim şirketlerin gerek kuruluşları (TTK. nun 280), gerekse ana sözleşme değişiklikleri (TTK. nun 386), öncelikle idari bir organ*

açan, davaya katılan ya da icra takibi başlatan yabancı şirketin teminattan muaf olup olamayacağı sorusuna cevap verilmesi gerekir. Zira MÖHUK md.48/2'ye göre Türk mahkemesi, dava açan, davaya katılan ya da icra takibi başlatan yabancı kişiyi karşılıklılık esasına göre teminattan muaf tutar. Maddede özellikle akdi, kanuni ya da fiili karşılıklılık aranmadığı için, Türkiye ile yabancı şirketin tabiiyetinde olduğu devlet arasında kanuni, fiili ya da akdi karşılıklılıktan herhangi biri varsa yabancı şirket teminattan muaf tutulacaktır¹²⁷. İlgili yabancı devlette Türk davacıya, davaya katılana ya da icra takibi yapana kendi vatandaşlarına uyguladığına benzer ve yakın bir muamele gösterilmesi, teminat konusunda karşılıklılığın gerçekleşmesini temin eder¹²⁸.

Ne var ki bir önceki başlıkta yer verdiğimiz esaslar çerçevesinde bir şirketin Türk şirketi olmadığına tespiti, bu şirketin tabiiyetinin de tespit edilmiş olacağı anlamına gelmemektedir. Bu itibarla, bir yabancı şirket bakımından teminattan muafiyetin söz konusu olup olmayacağına belir-

olan Ticaret Bakanlığının idari tasarruf niteliğinde bulunan iznine tabi kılınmış bulunmaktadırlar. O halde, gerçek kişilerde olduğu gibi, tüzel kişilik sahibi olan anonim şirketlerde, uyrukluk uyuşmazlıklarının çözümünde Türk Vatandaşlık Kanunu hükümlerinin kıyasen uygulanması, hem kamu hukuku tasarrufu niteliği bakımından uygun düşecek, hem de uyruk konusunda çeşitli yargı organları arasında farklı kararların çıkması sakıncası önlenmiş olacaktır. Gerçek kişiler yönünden konuyu düzenleyen 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 40 ve 41. maddeleri hükümlerine göre, idari makamlarca vatandaşlık konusunda verilecek kararlara karşı idari yargı yoluna başvurulacağı hükme bağlandıktan sonra, idari yargı dışındaki bir yargı organı önünde vatandaşlık konusunda bir sorun çıkması halinde, bu hususun öncelikle ilgili bakanlıktan sorulması gerektiği, bakanlığın cevabına karşı idari yargı yoluna başvuru hallerde ise, bu hususun ön sorun olarak beklenmesi gerektiği ve idari yargının bu hususu kesin olarak karara bağlayacağı açıkça hükme bağlanmış bulunmaktadır. O halde, tüzel kişiliği haiz bir ticari şirketin tabiiyetinin bulunduğu yasalarca da kabul edilmiş bulunmasına ve fakat bu nevi şirketlerin uyrukluğuna bağımsız olarak düzenleyen bir yasa da bulunmamasına, gerçek kişiler ile tüzel kişiler arasında farklı bir çözüm tarzını gerektirecek bir neden de bulunmadığına göre, gerçek kişilere ilişkin Türk Vatandaşlık Kanununun yukarıda anılan hükümlerinin kıyas yolu ile uygulanması gerektiği kabul edilmelidir.”

¹²⁷ Çelikel/ Erdem, s.676, Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s. 500.

¹²⁸ Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s.482.

lenebilmesi için, bu şirketin tabiiyetinde olduğu ve dolayısıyla Türkiye ile arasında karşılıklılığın aranacağı devletin tayini gerekmektedir.

Vatandaşlık hukukunun en temel prensiplerinden birine göre, her devlet kimin kendi vatandaşı olduğunu, kendi koyduğu kurallar çerçevesinde bizzat tayin eder¹²⁹. Tüzel kişilerin tabiiyetinin tayini bakımından da bu prensibin kıyasen uygulanması düşünülebilir. Böylece, bir şirketin bir devletin tabiiyetinde bulunup bulunmadığı, bu devletin hukukuna göre tayin edilmek suretiyle problem çözülebilecektir.

Bunun dışında, Türkiye'nin çeşitli devletlerle yaptığı ve teminat yükümlülüğünden muafiyet içeren iki veya çok taraflı uluslararası sözleşmeler¹³⁰ de bu konuda belirleyici rol oynayabilir. MÖHUK md.1/2'ye göre Türkiye'nin taraf olduğu antlaşmalar saklı tutulduğu için, bir yabancı şirketin teminattan muaf olup olmadığı konusunda öncelikle uluslararası antlaşmalara bakılması gerekmektedir. Bu antlaşmalarda, âkit devletler, hangi kriterleri taşıyan tüzel kişileri kendi tabiiyetlerinde kabul ettiklerini ve dolayısıyla hangi şirketlerin bu teminat muafiyetinden yararlanabileceğini bizzat düzenlemektedir.

Türkiye'nin taraf olduğu çok taraflı milletlerarası antlaşmalardan ilki 1954 tarihli Hukuk Usulüne Dair La Haye Antlaşması'dır¹³¹. Antlaşmaya Türkiye¹³² ile birlikte 47 devlet taraftır¹³³. Antlaşmanın 17. maddesine göre "Akit Devletlerden birinde ikamet eden ve diğer devlet mahkemeleri huzurunda davacı veya müdahil olarak bulunan akit bir devle-

¹²⁹ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (Vatandaşlık), Filiz Kitabevi, 27. Baskı, 2020 s.5; Erdem, s.5; Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s.13; Çelikel/ Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 34; Giray, s. 23; Rona Aybay/Nimet Özbek/Gizem Ersen Perçin, *Vatandaşlık Hukuku*, Siyasal Kitabevi, 2019, s. 13.

¹³⁰ Türkiye'nin taraf olduğu, teminattan muafiyet öngören milletlerarası sözleşmelerin listesi için bkz. Aysel Çelikel / Cemal Şanlı / Emre Esen: *Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı*, Beta Yayınevi, 18. Baskı, 2020.

¹³¹ Convention on Civil Procedure, 01.03.1954. Antlaşma metni için bkz. (http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text).

¹³² RG: 23.05.1973, Sayı: 14194.

¹³³ Antlaşmaya taraf olan devletlerin tam listesi için bkz. (http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status).

tin vatandaşlarından¹³⁴, yabancı olmaları veya o memlekette ikametgâh veya meskenleri bulunmaması sebebiyle, ne isim altında olursa olsun, herhangi bir teminat veya depozito istenemez.” Antlaşmanın ilk metninde teminattan muaf olmanın şartı “akit devlet vatandaşı” olmaya ya da “akit devletlerden birinde ikamet etmeye” bağlanmıştır.

Bu anlaşma uluslararası sosyo-ekonomik ve ticari gelişmeler karşısında eksik ve yetersiz kaldığından, 1980 yılında Uluslararası Adalet

¹³⁴ 2013 senesine kadar bu konuda Türk hukukunda herhangi bir tartışma olmasına karşın, Yargıtay 2013 ve 2016 yıllarında verdiği iki kararda (Yar. 12. HD., 2013/17436 E., 2013/24686 K., 02.07.2013T., Yar. 12. HD., 2015/26555 E., 2016/3489 K., 11.02.2016 T.) 1954 Tarihli Anlaşmanın tüzel kişilere teminattan muafiyet sağlamayacağına karar vermiştir. Yargıtay kararlarında özetle, 1954 Tarihli Anlaşmanın 17. maddesinde akit devlet “vatandaşından” bahsedildiğini, ancak tüzel kişilerin “vatandaşlığından” söz edilemeyeceğini, ayrıca 1980 Tarihli Uluslararası Adalet Erişim Hakkında La Haye Sözleşmesi’nde ise bu maddeye tekabül eden maddeye “tüzel kişiler de dahil” ibaresinin eklendiğini, bu nedenle 1954 Tarihli Sözleşme’nin 17. maddesinin tüzel kişileri kapsamadığının kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, kanaatimizce, Yargıtay’ın verdiği her iki karar da isabetsizdir. Bahsi geçen Yargıtay kararlarının değerlendirmesi için bkz. Emre Esen, La Haye Sözleşmesi; Yargıtay 12. HD. daha sonra aksi yönde bir karar vermiştir (E. 2017/8463 K. 2017/15601 T. 14.12.2017). Kanaatimizce de isabetli olan kararda şu ifadeler yer almaktadır: *“Her ne kadar borçlu tarafından dosyaya sunulan, 1954 tarihli sözleşmenin 17. maddesinde, tüzel kişilerle ilgili olarak, 25.10.1980 tarihinde imzaya açılan ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından 07.07.2004 tarihinde imzalanan, ancak henüz yasalaşmayan “Adalet Uluslararası Erişim Hakkında Sözleşme’nin” 14/1. maddesi ile; “Bir akit devlette mutat meskeni olup, diğer bir akit devletin mahkemelerinde açılmış davalarda, davacı veya müdahil olarak bulunan kişilerden (tüzel kişiler de dahil), sırf yabancı uyruklu olmaları veya davaların açıldığı devlette ikamet etmemeleri yada mutat meskenlerinin olmamaları sebebiyle her ne isim altında olursa olsun herhangi bir teminat, kefalet yada depozito istenemez” şeklinde değişikliğin yapılması sonucu, sözleşmenin ilk halinin tüzel kişileri kapsamadığına ilişkin Dairemizce kararlar verilmiş ise de, anılan kararlar maddi hataya müstenit olup, yabancılık muafiyetine ilişkin 1954 tarihli sözleşmenin 17. maddesinin uygulanmasında gerçek ya da tüzel kişi ayrımı bulunmamaktadır.”*

Erişim Hakkında La Haye Sözleşmesi¹³⁵ akdedilerek, teminat muafiyetinin kapsamı genişletilmiş ve bir Akit Devlette mutad meskeni bulunan kişilerin de teminat muafiyetinden yararlanmaları imkânı getirilmiştir¹³⁶. Ancak Türkiye henüz Sözleşme'nin yürürlüğe girmesi için gereken şartları yerine getirmemiştir¹³⁷. Sonuç olarak, La Haye Antlaşmaları ve bahsettiğimiz Rapor ve Protokol hükümleri de dikkate alındığında, Türk hukukuna göre Türk şirketi sayılmayan, diğer bir ifadeyle idare merkezi Türkiye dışında bulunan yabancı tüzel kişilerin akit bir Devlet vatandaşı olup olmadığını tespit etmek gerekir. Zira Türk hukukunda Türk olmayan şirketlerin belirlenmesi açısından idare merkezi kriteri esas alınmıştır.

¹³⁵ Convention on International Access to Justice, 25.10.1980. Antlaşma metni için bkz. (http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text).

¹³⁶ Adalete Uluslararası Erişim Hakkında Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Gerekçesi için bkz. (<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0271.pdf>). Antlaşmaya taraf olan devletler listesi için bkz. (http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status); Antlaşma, bu Antlaşmaya taraf olan Devletler ile 1954 tarihli Hukuk Usulüne Dair Antlaşmaya taraf olan devletler arasında, 17. ve 26. maddelerinin yerini almak üzere düzenlenmiştir.

¹³⁷ Uluslararası Adalete Erişim Antlaşması md.14'e göre: "*Bir Akit Devlette mutad meskeni olup, diğer bir Akit Devletin mahkemelerinde açılmış davalarda, davacı veya müdahil olarak bulunan kişilerden (tüzel kişiler de dahil) sırf yabancı uyruklu olmaları ya da davanın açıldığı Devlette ikamet etmemeleri ya da mutad meskenleri olmaması sebebiyle, her ne isim altında olursa olsun herhangi bir teminat, kefalet ya da depozito istenemez.*" Maddede kişilerin "mutad meskeni" kriteri esas alınmış ve buna tüzel kişilerin de dâhil olduğu belirtilmiştir; ancak tüzel kişilerin mutad meskeninin nasıl tespit edileceğine dair açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna göre, bu mesele davanın açıldığı devlet hukukuna göre çözümlenecektir. Explanatory Report on the 1980 Hague Access to Justice Convention, 1983. Rapor için bkz. (http://www.hcch.net/index_en.php?act=publications.details&pid=2948); Bunun yanında, bu Antlaşma'da bu hususa ilişkin açık bir düzenleme olmamasına karşın, 1971 tarihli Hukukî ve Ticarî Konularda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine Dair La Haye Sözleşmesine Ek Protokol par.5'e göre "bir şirketin ikametgâhı ya da mutad meskeni, şirketin merkezinin (seat), kuruluş yerinin (place of incorporation) ya da iş merkezinin (principal place of business) bulunduğu yerdir".

La Haye Antlaşmalarına göre taraf devlet hukukuna bırakılan mutad mesken kavramının Türk hukukuna göre tüzel kişinin gerçek idare merkezine tekabül ettiği kabul edilmektedir. Türk hukukunda tüzel kişilerin mutad meskeninden bahsedilemeyeceğini daha önce ifade etmiştik. Bununla birlikte, örneğin MK md.51’de tüzel kişilerin yerleşim yerinden bahsedilmektedir. MK md.51 uyarınca bir tüzel kişinin yerleşim yeri, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça işlerinin yönetildiği yerdir. HMK md.84’ün gerekçesinde de mutad meskenin yalnızca gerçek kişilere özgü olduğu, tüzel kişilerin yalnızca merkezlerinden bahsedilebileceği ve bu merkezin kuruluş belgesinde gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle tüzel kişinin yerleşim yeri, işlerinin gerçekten yönetildiği fiilî idare merkezidir¹³⁸. Türkiye bunun dışında çok sayıda iki taraflı adli yardım, ikamet veya dostluk antlaşmaları akdetmiştir ve bu antlaşmalarda teminata ilişkin hükümlere yer verilmiştir¹³⁹. Bu antlaşmalarda teminattan muafiyetin hangi tüzel kişiler için öngörüldüğünü tespit etmemiz isabetli olacaktır. Bu Antlaşmalar incelendiğinde çoğunda ortak olarak görülebilecek kriter “Merkezi Akit Devletlerden birinde bulunmak ve bu Devletin mevzuatı uyarınca teşekkül etmiş bulunmak” kriteridir¹⁴⁰. Burada da Türk hukukunda benimsenen idare merkezi sistemi-

¹³⁸ Kenan Tunçomağ, ‘İkametgâh’, *İÜHFEM*, Cilt: 26, Sayı: 1-4; Yıl: 1960, s. 181-182; Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku, Cilt 1, Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması*, Tümüyle Gözden Geçirilmiş, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Yetkin Yayınları, 2. Baskı, 2018, s. 235; Gülşah Vardar Hamamcıoğlu, *Türk Medeni Kanunu’na Göre Yerleşim Yeri*, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2009, s. 121.

¹³⁹ Bu Antlaşmaların tam listesi için bkz. Şanlı, s.182.

¹⁴⁰ Bkz. Türkiye Cumhuriyeti ile Tunus Cumhuriyeti Arasında Hukuki ve Ticari Konularda Adli Yardımlaşmaya Dair Sözleşme md. 2: “Merkezleri her iki devletten birinde olan ve bu devletin mevzuatı uyarınca teşekkül etmiş bulunan tüzel kişiler, kendilerine uygulanabildiği ölçüde bu sözleşmenin hükümlerine tabidirler.”; Türkiye Cumhuriyeti İle Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi’ne göre: “Âkit taraflardan birinde merkezi olan ve bu tarafın mevzuatına uygun biçimde kurulmuş tüzel kişiler işbu sözleşmenin hükümlerinden uygulan-

nin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Zira anlaşıldığı üzere, akdedilen antlaşmalarda, genel olarak, tüzel kişilerin yalnızca diğer Akit Devlet mevzuatına göre kurulmuş olması yeterli sayılmayıp, şirket merkezinin de o devlet ülkesinde bulunması aranmıştır.

2. Offshore Şirketler Açısından Değerlendirme

Offshore merkezlerin bir kısmı bağımsız devletler bir kısmı ise birden çok bölgesel birime ayrılmış olduğunu söyleyebileceğimiz bağım-

bildiği ölçüde yararlanabilirler.”; Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Hukuki ve Ticari Konularda Adli İşbirliği Antlaşması md.3: “Akit taraflardan birinin ülkesinde idare merkezi bulunan ve bu akit tarafın mevzuatına uygun olarak kurulmuş tüzel kişiler, işbu antlaşmanın hükümlerinden yararlanma hakkına sahip olacaklardır.” Türkiye Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Antlaşması md. 16: “Hükmi şahıslar 1, 14 ve 15 inci maddelerin hükümleri, akit taraflardan her birinin mevzuatı gereğince teşekkül eden hükmi şahıslar hakkında da uygulanacaktır.”; Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Arasında Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Antlaşması md. 3: “Akit taraflardan birinde merkezi olan ve bu tarafı mevzuatına uygun biçimde kurulmuş tüzel işbu antlaşmanın hükümlerinden uygulanabildiği ölçüde yararlanabilirler.”; Türkiye Cumhuriyeti İle Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Hukukî ve Ticari Konularda Adli İşbirliği Antlaşması md. 3: “Akit Taraflardan Birinde İş Yeri Merkezi Olan Ve Bu Tarafın Mevzuatına Uygun Biçimde Kurulmuş Tüzel Kişiler Kamu Düzenine Aykırı Olmadığı Takdirde, İşbu Antlaşmanın Hükümlerinden Yararlanma Hakkına Sahip Olacaklardır.”; Türkiye İle Mısır Arasında Hukuki Ticari Konularda Adli Yardım Sözleşmesi md.2: “Akit taraflardan birinde iş yeri merkezi olan ve bu tarafın mevzuatına uygun biçimde kurulmuş tüzel kişiler kamu düzenine aykırı olmadığı takdirde, işbu antlaşmanın hükümlerinden yararlanma hakkına sahip olacaklardır.”; Türkiye İle Hindistan Arasında Hukuki ve Ticari Konularda Adli Yardım Sözleşmesi md.2: “Bu antlaşmanın amaçları bakımından: a. “şahıslar” deyimini her milliyetten, gerçek ve tüzel kişiler anlamına gelecek ve kapsayacaktır.”; Türkiye Cumhuriyeti İle Ukrayna Arasında Hukukî Konularda Adli Yardımlaşma ve İş Birliği Antlaşması md. 3: “Akit tarafların birinin ülkesinde yönetim merkezi olan ve bu akit tarafın mevzuatına uygun olarak kurulmuş tüzel kişiler, işbu antlaşmanın hükümlerinden yararlanma hakkına sahip olacaktır.”

sız devletlerin birimleridir. Bağımsız Devlet konumunda olan offshore merkezlerin tabiiyetinde olan şirketlerin teminat yükümlülüğünden muaf olup olmadığını belirlemek için, söz konusu Devlet ile Türkiye arasında teminat yükümlülüğüne ilişkin olarak kanuni, akdi ya da fiili karşılıklılık olup olmadığını tespit etmemiz gerekir. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi offshore merkezlerin büyük çoğunluğu bağımsız devletlerin bölgesel birimleri niteliğindedir. Örneğin; idare merkezi Birleşik Krallık'ın denizaşırı topraklarından olan İngiliz Virgin Adalarında bulunan, yani Türkiye'de idare merkezi bulunmayan, bir yabancı şirketin teminat yükümlülüğünden muaf olup olmadığını tespit ederken, hangi Devlet ile Türkiye arasında karşılıklılık olup olmadığını belirleyeceğimiz sorusu gündeme gelir.

Birleşik Krallık'ın hem denizaşırı toprakları hem de Birleşik Krallık'a bağlı devletlerin (*crown dependencies*) çoğu oldukça çok rağbet gören offshore merkezlerdir. Bu bölgelerin her biri kendi hukuk sistemlerine, yasama, yürütme, yargı organlarına sahiptir; ancak dış ilişkiler ve savunma bakımından Birleşik Krallık'a bağlıdır. Bağımsız hukuk sistemleri olmasına karşın uluslararası alanda bağımsız Devletler olarak tanınmamaktadırlar ve milletlerarası anlaşma akdetme yetkileri yoktur. Birleşik Krallık'ın açıkça yetki verdiği haller dışında, milletlerarası antlaşmalara taraf olamazlar¹⁴¹. Birleşik Krallık bir milletlerarası antlaşmaya taraf olurken, antlaşmanın denizaşırı toprakları ya da bağlı bölgeleri de kapsayacak şekilde imza edilip edilmeyeceğine karar vermek için, öncelikle bu birimlerden onay alınması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, bu bağlı bölgeler açıkça antlaşmaya taraf olmak istediklerini beyan etmedikçe, antlaşma onlara teşmil edilemez. Öyleyse, bu bölgelerden birinin tabiiyetinde bulunan bir yabancı şirket söz konusu olduğunda hukuki ve fiili karşılıklılık açısından bu bölgesel birimin bağımsız bir hukuk sistemi olduğundan bu bölge ile Türkiye arasında kanuni ya da fiili karşılıklılık

¹⁴¹ Guidelines On Extension Of Treaties To Overseas Territories, bkz. (<https://www.gov.uk/government/publications/guidelines-on-extension-of-treaties-to-overseas-territories>); Fact Sheet On The UK's Relationship With The Crown Dependencies, bkz. (https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/185870/crown-dependencies.pdf), s.2; Birleşik Krallık, vergi Antlaşmaları yapmaları konusunda yetki tanımıştır.

olup olmadığını tespit etmemiz gerekecektir. Ancak akdi karşılıklılık açısından bir değerlendirme yapmamız gerektiğinde, bu bölgeler kendi adına milletlerarası antlaşmalara taraf olamadığından, Birleşik Krallık ile Türkiye arasında teminattan muafiyete ilişkin bir iki taraflı antlaşma olup olmadığını tespit etmemiz ve bu antlaşmanın da şirketin tabiiyetinde olduğu offshore bölgesine -Birleşik Krallık bölgesel birimine- teşmil edilip edilmediğini belirlememiz gerekir. Bunun dışında Türkiye'nin taraf olduğu, teminat yükümlülüğüne ilişkin hükümler getiren çok taraflı antlaşmalar açısından da aynı yol izlenmelidir¹⁴².

Birleşik Krallık örneği üzerinden yaptığımız açıklamalar, benzer yapıdaki offshore merkezler için de aynı şekilde uygulanacaktır¹⁴³. Mahkeme, teminattan muafiyete sebep olacak fiili, kanuni ya da akdi karşılıklılık tespit ettiği takdirde offshore bölgelerde kurulan bu yabancı şirketler, Türkiye'de dava açarken, davaya müdahil olurken ya da icra takibi başlatırken teminat göstermek mecburiyetinde kalmayacaktır¹⁴⁴.

¹⁴² Türkiye'nin taraf olduğu 1954 Tarihli Hukuk Usulüne Dair La Haye Antlaşması tüzel kişilere de uygulanmaktadır. Birleşik Krallık bu Antlaşmaya taraf değildir; Hukuk Usulüne Dair Antlaşmaya taraf olan ve Antlaşmanın teşmil edildiği offshore merkezlerin tam listesi için bkz. Süheyla Ahsen Dişli, Milletlerarası Özel Hukukta Offshore Şirketler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, EK-2, s.169.

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Süheyla Ahsen Dişli, s. 27 vd.

¹⁴⁴ Yar. 12. HD., 2009/220 E., 2009/9766 K., "İcra takibini yapan alacaklı şirket İngiliz Virgin Adaları uyrukludur. 28.6.1932 tarih ve 2045 Sayılı Kanun ile onaylanarak yürürlüğe girmiş olan 28.11.1931 Tarihli "Türkiye Cumhuriyeti ile İngiltere Hükümeti arasında mün'akit Müzaheretü Adliye Mukavelenamesi" nin 12 ve 13. maddelerine göre; gerek gider ve gerekse harç tediyeşi hakkında, taraf devletler vatandaşları (şirketleri) teminat göstermekten istisna edildikleri gibi, akit devlet tebaasına müsavî bir muameleden faydalanacakları kabul edilmiştir. Bu sözleşmenin eki bulunan imza protokolüne merbut liste gerek Türkiye gerekse Virgin Adaları tarafından imzalanmıştır. Bu durumda açıklanan anlaşma uyarınca alacaklının mensubu olduğu ülke ile Türkiye arasında teminat gösterme yükümlülüğünden muafiyet bulunduğu kabulü gerekir."; Yar. 12. HD., 2009/1664 E., 2009/21905 K., 09.11.2009 T.: "...O halde, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nden Türkiye Cumhuriyeti ile İngiltere Hükümeti arasında imzalanan 28.11.1931 tarihli

SONUÇ

Çalışmamızda offshore şirketlerin “ticari faaliyetlerini yürüttüğü ülke veya ülkeler dışında bir ülkede (genellikle bir vergi cennetinde) kayıtlı şirketler olduklarını, genellikle yurtdışında pazarlama, uluslararası nakliye ve vergisel amaçlar için kullanıldıklarını, şirketin kuruluşu ve kaydı için yalnızca temel gereklilikleri yerine getiren şirketler olduklarını ve fiili ticari faaliyetlerini farklı bir ülkede yönettiklerini açıkladık ve Türkiye’de faaliyet gösteren çok sayıda offshore şirket olduğunu, özellikle Türk vatandaşlarının da bu yolu tercih ettiğini ifade ettik.

Çalışmamızın esas konusu ise bu şirketlere karşı Türkiye’de dava açılıp açılmayacağı meselesidir. Offshore şirketler hususunda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: öncelikle, offshore şirket aleyhine, genel yetkili mahkeme olan yerleşim yeri mahkemesinde dava açılabilmesi mümkün müdür? Başka bir ifadeyle; offshore şirketin statüsündeki idare merkezi ya da gerçek idare merkezi Türkiye’de midir, bunu tespit etmek gerekecektir. Bu tip şirketlerin Türkiye’de bir idare merkezi tesis etmesi başlı başına offshore şirket kurulmasının altında yatan amaca ters düşeceğinden genel yetkili mahkemede dava açılabilmesi mümkün görünmemektedir. Ancak, Türkiye’de bir şube, acente ya da TTK md. 103 uyarınca acentelik hükümlerine tabi olacak şekilde offshore şirket ad ve hesabına işlemlerde bulunan kişiler ya da irtibat bürosu bulunuyor ise, bunların yerleşim yerinin bulunduğu yer mahkemesi offshore şirket aleyhine açılacak davada yetkili olacaktır. Kanun koyucunun Türkiye Cumhuriyeti’nde merkezi veya şubesi olmayan yabancı tacirlere karşı Türk vatandaşlarının hakkını korumaya yönelik olarak getirdiği bu düzenleme offshore şirketlere karşı Türk vatandaşlarını büyük ölçüde koruyacak niteliktedir.

HMK, MÖHUK ve diğer kanunlarda yer alan özel yetki kurallarına göre Türkiye’de yetkili bir mahkeme tesis edilebiliyorsa, dava bu

adli yardım sözleşmesinin 17. maddesi gereği muafiyetin, Cayman Adalarını kapsayacak şekilde ek bir protokolün (teşmil işleminin) yapılıp yapılmadığının sorularak neticesine göre bir karar verilmesi gerekirken eksik inceleme sonucu istemin reddi doğru değildir...”

mahkemede açılabilir; ancak, bu düzenlemelerin kapsamına girmeyen bir uyuşmazlık olduğunda ya da öngörülen bağlama noktaları Türkiye’de bulunmuyorsa bu halde yine Türkiye’de yetkili bir mahkeme tesis edilememesi durumu ile karşı karşıya kalınabilir.

HMK md.9’a göre offshore şirketin Türkiye’de malvarlığı varsa ve bu malvarlığı uyuşmazlık konusu ile bağlantılı ise, bu malvarlığının bulunduğu yerde de dava açılabilir. Kanaatimizce, offshore şirket aleyhine dava açılmak istendiğinde uyuşmazlık konusu ile bağlantılı bir malvarlığı Türkiye’de bulunmuyorsa, alacaklıların Türkiye’de başvurabileceği yetkili bir mahkeme tesis edilememiş olacağından, söz konusu düzenleme, halihazırda birçok avantajdan yararlanmakta olan offshore şirketler karşısında alacaklıları zor durumda bırakacak ve bu anlamda bir boşluğa sebep olacaktır. Bu durumda oluşan boşluğun kamu düzeni ya da *forum necessitatis* prensibi ile doldurulup doldurulamayacağı tartışma konusu olabilir; ancak Türk usul hukukunda yetkide kanunilik prensibi geçerlidir. Bu prensip gereği Türk mahkemelerinin hangi şartlar altında yetkili kabul edilebileceği ancak kanunla belirlenir; takdire dayalı ve siyasi yönü ağır basan değerlendirmelerle, mahkeme kararlarıyla, doktrin görüşleriyle Türk mahkemelerinin yetkisi tesis edilemez. Yukarıda detaylı olarak anlattığımız üzere, faaliyette buldukları ülkenin hukukuna tabi olmamak üzere “dizayn edilen” offshore şirketler aleyhine Türk mahkemelerinde dava açılmaması ihtimali doğabilir. Ancak bu halde dahi, kanaatimizce mevcut mevzuatımız çerçevesinde kamu düzeni, mücbir sebep ya da *forum necessitatis* prensibi gereği bir Türk mahkemesinin yetkisi kabul edilmeyecektir. Şayet bu tip şirketlere karşı Türk vatandaşlarının korunması amaçlanıyorsa ise, bu takdirde bazı hukuk sistemlerinde olduğu gibi, bu tip şirketlere ilişkin birtakım kriterler belirleterek yetki kuralları getirilmelidir.

Offshore şirketlerin Türkiye’de bir dava açması, davaya katılması ya da icra takibi yapması halinde teminat gösterme yükümlülüğü bulunup bulunmayacağı konusu da çalışmamızın bir bölümünü oluşturmaktadır. Offshore merkezlerin bir kısmı bağımsız devletler bir kısmı ise birden çok bölgesel birime ayrılmış olduğunu söyleyebileceğimiz bağımsız devletlerin birimleridir. bağımsız devlet konumunda olan offshore merkezlerin tabiiyetinde olan şirketlerin teminat yükümlülüğünden

muaf olup olmadığını belirlemek için, söz konusu devlet ile Türkiye arasında teminat yükümlülüğüne ilişkin olarak kanuni, akdi ya da fiili karşılıklılık olup olmadığını tespit etmemiz gerekir. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi offshore merkezlerin büyük çoğunluğu bağımsız devletlerin bölgesel birimleri niteliğindedir. Örneğin, idare merkezi Birleşik Krallık'ın denizaşırı topraklarından olan İngiliz Virgin Adalarında bulunan, başka bir ifadeyle; Türkiye'de idare merkezi bulunmayan, bir yabancı şirketin teminat yükümlülüğünden muaf olup olmadığını tespit ederken, hangi devlet ile Türkiye arasında karşılıklılık olup olmadığını belirleyeceğimiz sorusu gündeme gelir. Bu durumda bu merkezlerin, bağımsız hukuk sistemleri olup olmadığı, kendi adlarına milletlerarası anlaşmalara taraf olup olmadıklarına, baka bir ifadeyle milletlerarası anlaşma akdetme yetkileri olup olmadığına bakmamız gerekecektir. İki taraflı anlaşmalar açısından da çok taraflı anlaşmalar açısından da aynı yöntemin izlenmesi gerekecektir. Bu açıdan şirketin bir offshore şirket olmasının veya olmamasının herhangi bir yabancı şirketten farkı yoktur; şirketin kurulduğu yer bakımından özellik arz eden bir durum ortaya çıkmaktadır.

ZUSAMMENFASSUNG

In unserer Arbeit haben wir zum Ausdruck gebracht, dass Briefkastengesellschaften Unternehmen sind, die ihren rechtlichen Unternehmenssitz nicht am Ort ihrer Verwaltung haben (in der Regel in einem Steuerparadies), dass sie grundsätzlich für Marketing-, internationale Transport- und Steuerzwecke im Ausland verwendet werden, dass sie als Unternehmen nur die grundlegenden Anforderungen für eine Gründung und Registrierung des Unternehmens erfüllen und dass sie ihre eigentliche Geschäftstätigkeit in einem anderen Land haben. Auch haben wir ausgeführt, dass es in der Türkei viele aktiv tätige Briefkastengesellschaften gibt und dass vor allem auch türkische Bürger sich für diesen Weg entscheiden.

Das Hauptthema unserer Arbeit ist die Frage, ob diese Unternehmen in der Türkei verklagt werden können oder nicht. Im Hinblick auf die internationale Zuständigkeit der türkischen Gerichte beim Thema Briefkastengesellschaft ergibt sich folgende Frage: Ist es zunächst überhaupt möglich, dass eine Klage gegen die Briefkastengesellschaft am zuständigen Gericht, also dem Gericht, an dem sie ihren Sitz hat, erhoben werden kann? Anders gesagt: Es ist erforderlich zu bestimmen, ob sich der tatsächlich eingetragene Verwaltungssitz der Briefkastengesellschaft in der Türkei befindet oder nicht. Dass solche Briefkastengesellschaften allein schon die Errichtung eines Verwaltungssitzes in der Türkei vornehmen, deutet auf den sich dahinter versteckenden Sinn und Zweck hin und ermöglicht eine Klageerhebung beim zuständigen Gericht. Falls sich in der Türkei jedoch eine Niederlassung, eine Agentur oder den Agenturhaftungen unterfallende Personen im Sinne des Art. 103 des türkischen Handelsgesetzbuch befinden, die im Namen und im Auftrag für die Briefkastengesellschaft tätig sind, oder falls ein Auskunftsbüro besteht, wird dies alles das Gericht, an dem die Briefkastengesellschaft ihren Sitz hat, dazu berechtigen eine Klage gegen diese zu erheben.

Nach den bestehenden besonderen Zuständigkeitsregelungen im türkische Zivilprozessgesetz, im türkische Gesetz Nr. 5718 über das internationale Privat- und Zivilverfahrensrecht und in anderen Gesetzen kann – sofern ein zuständiges Gericht in der Türkei errichtet werden kann die Klageerhebung vor diesem Gericht erfolgen. Falls jedoch ein nicht diesen Regelungen unterfallender Streitfall vorliegt oder falls die notwendigen Voraussetzungen in der Türkei nicht

erfüllt werden, dann kann es dazu kommen, dass kein zuständiges Gericht in der Türkei eingerichtet werden kann.

Sofern eine Briefkastengesellschaft Vermögenswerte in der Türkei besitzt und diese mit einer Streitfrage in Verbindung stehen, kann nach Art. 9 des türkischen Zivilprozessgesetz eine Klage auch an dem Ort erhoben werden, an dem sich diese Vermögenswerte befinden. Falls gegenüber der Briefkastengesellschaft eine Klage erhoben werden soll und sich keiner der im Streitgegenstand thematisierten Vermögenswerte in der Türkei befindet, dann werden unserer Meinung nach aufgrund des Umstandes, dass es für die Gläubiger kein zuständiges türkisches Gericht gibt, diese im Vergleich zu den privilegierten Briefkastengesellschaften stark benachteiligt und sich überlassen. Dies führt wiederum zu einer Gesetzeslücke. Dies führt zur strittigen Frage darüber, ob eine analoge Anwendung des Grundsatzes der öffentlichen Ordnung oder des forum necessitatis-Prinzips vorgenommen werden darf. Jedoch ist zu beachten, dass im türkischen Verfahrensrecht in Bezug auf die Zuständigkeit das Fesetzlichkeitsprinzip Anwendung findet. Nach diesem Prinzip können die Zuständigkeiten der türkischen Gerichte nur anhand von Gesetzen bestimmt werden. Die Zuständigkeit kann wiederum nicht anhand von Ermessensentscheidungen, politisch motivierten Einschätzungen, Gerichtsentscheidungen oder durch Lehrmeinungen bestimmt werden. Folglich kann sich für die Briefkastengesellschaften - die wie zuvor oben ausführlich beschrieben worden ist - nur deshalb gegründet werden, um dem Recht des Landes, in dem sie tätig sind, nicht zu unterliegen – der Vorteil ergeben, dass eine Klageerhebung vor einem türkischen Gericht nicht möglich ist. Aber auch in diesem Fall, wird unserer Meinung nach aufgrund der bestehenden gesetzlichen Bestimmungen die Zuständigkeit eines türkischen Gerichts nach dem Grundsatz der öffentlichen Ordnung, der höheren Gewalt oder des forum necessitatis-Prinzips nicht anerkannt. Falls jedoch die Türkei ihre Einwohner vor solchen Unternehmen beschützen möchte, dann können diesbezüglich, wie es auch in anderen Rechtssystemen üblich ist, einige Kriterien festgelegt werden, sodass Zuständigkeitsregelungen geschaffen werden können.

Des weiteren besteht ein Teil unserer Arbeit darin die Frage zu klären, ob Briefkastengesellschaften in der Türkei dazu verpflichtet sind Sicherheiten zu hinterlegen, falls sie eine Klage erheben, an einem Verfahren teilnehmen oder eine Zwangsvollstreckung durchführen möchten. Der Sitz einiger Briefkastengesellschaften befindet sich in souveränen Staaten. Einige andere wiederum sind

Teile von souveränen Staaten, die in mehrere regionalen Einheiten gegliedert sind. Um festzustellen, ob Unternehmen, die in Offshore Gebieten der Staatsangehörigkeit von souveränen Staaten unterliegen, von einer Pflicht zur Hinterlegung von Sicherheiten befreit sein können, müssen wir diesbezüglich die Gesetze, die Verträge oder faktische Gefälligkeiten zwischen dem in Betracht kommenden Staat und der Türkei miteinander vergleichen. Wie wir zuvor bereits erwähnt haben, befindet sich der Sitz vieler Briefkastengesellschaften in souveränen Staaten, die in mehrere regionale Einheiten gegliedert sind. Zum Beispiel unterstehen die Britischen Jungferninseln als Überseegebiet der Souveränität des Vereinigten Königreichs. Diese Konstellation führt vor, dass bei der Beurteilung der Frage, ob ein ausländisches Unternehmen ohne Hauptverwaltungssitz in der Türkei von einer Pflicht zur Hinterlegung von Sicherheiten befreit werden kann oder nicht, der Umstand berücksichtigt werden muss, ob zwischen diesem Staat und der Türkei Vereinbarungen bestehen. In diesem Fall ist zu prüfen, ob die Staaten, in denen sich die Hauptsitze befinden, über ein unabhängiges Rechtssystem verfügen und ob sie in ihrem eigenen Namen an internationalen Abkommen beteiligt sein dürfen. Mit anderen Worten, ob sie zum Abschluss von internationalen Abkommen ermächtigt sind. Diese Vorgehensweise muss sowohl bei bilateralen als auch bei multilateralen Abkommen angewandt werden. In dieser Hinsicht macht es keinen Unterschied, ob es sich bei dem Unternehmen um eine Briefkastengesellschaft handelt oder nicht. Vielmehr ist entscheidend, wo sie gegründet worden ist.

KISALTMALAR CETVELİ

BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
Bkz.	: Bakınız
dn.	: Dipnot
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
E.	: Esas
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu,
ICSID	: International Centre for Settlement of Investment Disputes
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İn.ÜHFD	: İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
K.	: Karar
md.	: Madde
MHB	: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
MK	: Medeni Kanun
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
No./no.	: numara
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
Par.	: Paragraf
RG	: Resmi Gazete
s.	: sayfa

T.	: Tarih
TBB.	: Türkiye Barolar Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
v.	: versus
vd.	: ve devamı
Vol.	: Volume
Y.	: Yıl
Yar.	: Yargıtay
YGHK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

KAYNAKÇA

- Acun Mekengeç Merve, "Türk Hukuku'nda Teminat Gösterme Yükümlülüğü", *MHB*, Yıl:37, Sayı:2, s.1-41.
- Akın Özlem Canbeldek, *Milletlerarası Derdestlik (Lis Pendens)*, On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Akıncı Ziya, *Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmesine Dayanan Yabancı Derdestlik*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002.
- Antoine R-M, *Trusts and Related Tax Issues in Offshore Financial Law*, Oxford University Press, 2005.
- Arat Tuğrul, *Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti*, Sevinç Matbaası, 1970.
- Arslan İlyas, *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı*, On İki Levha Yayıncılık, 2014.
- Arslan İlyas, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Milletlerarası Özel Hukuka Etkisi*, Adalet Yayınevi, 2019.
- Arslan İlyas, "COVID-19 Salgını Nedeniyle Yabancı Devlet Mahkemelerine Başvurulamayan Hallerde Mücbir Sebep Olgusuna İstinaden Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisinin Tesisi Mümkün Müdür?," *Lexpera Blog*, (Çevrimiçi), <https://blog.lexpera.com.tr/covid-19-salgini-nedeniyle-turk-mahkemelerinin-milletlerarası-yetkisinin-tesisi-mumkun-mudur/#fnref41>.
- Arslan Ramazan/Yılmaz Ejder/Taşpınar Ayvaz Sema/Hanağası Emel, *Medeni Usul Hukuku*, 5. Baskı, 2019.
- Arslan Ramazan/Yılmaz Ejder/Taşpınar Ayvaz Sema/Hanağası Emel, *İcra ve İflas Hukuku*, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, 2019.
- Arsantaş Mete, "Milletlerarası Özel Hukukta İstinabe", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Atalı Murat/Ermenek İbrahim/Erdoğan Ersin, *Medenî Usûl Hukuku*, Yetkin Yayınları, 2. Baskı, 2019.
- Aybay Rona/ Özbek Nimet/ Ersen Perçin Gizem, *Vatandaşlık Hukuku*, Siyasal Kitabevi, 1. Baskı, 2019.
- Aygül Musa, *Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti*, Seçkin Yayıncılık 2007.

- Büyükyılmaz Uğur, Sermaye Şirketlerinde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Çevrimiçi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Can Ozan, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Acentelikle İlgili Hükümlerinin Değerlendirilmesi, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2012, Cilt: 18, Sayı: 2, s.81-96.
- Çalışkan Yusuf, "Türk Tabiiyetinde Olan Kişiler İle İlgili Davalar Işığında Amerikan Milletlerarası Yargılama Hukukundaki Bazı Temel Kavramlar", *TBB Dergisi*, Sayı: 62, 2006.
- Çalışkan Zeynep, *Milletlerarası Usul Hukukunda Teminat*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013.
- Çelikel Aysel /Erdem Bahattin Bahadır, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Beta Yayınevi, 16. Baskı, 2020.
- Çelikel Aysel/Öztekin Gelgel Günseli, *Yabancılar Hukuku*, Beta Yayınevi, 25. Baskı, 2020.
- Çelikel Aysel/Şanlı Cemal/Esen Emre, *Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı*, Beta Yayınevi, 18. Baskı, 2020.
- Demir Gökyayla Cemile, Milletlerarası Özel Hukukta Vesayet, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, Ocak 2011, s.403-427.
- Demir İskenderoğlu Sıdika Ayşegül, "Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, (Çevrimiçi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Demirkol Berk, "Yatırım Tahkiminde Paravan Şirketlerin Yol Açtığı Yetki Sorunları", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 2012, Cilt: 28, Sayı:3, 301-357.
- Demirkol Berk, *Milletlerarası Yetki Anlaşmaları*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018.
- Dişli Süheyla Ahsen, *Milletlerarası Özel Hukukta Offshore Şirketler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, (Çevrimiçi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Doğan Vahit, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Savaş Yayınevi, Güncellenmiş 16. Baskı, 2019.
- Doğan Vahit, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Savaş Yayınevi, 6. Baskı, 2020.
- Duff David G, "Responses to Tax Treaty Shopping: A Comparative Evaluation", (Çevrimiçi), <<https://ssrn.com/abstract=1688689>>

- Egemen Demir Işıl, *ICSID Tahkiminde Kişi Bakımından Yetki*, Filiz Kitabevi, 2014.
- Ekşi Nuray, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi* (Milletlerarası Yetki), Beta Yayıncılık, 2. Baskı, 2000.
- Elçin Doğa, *Vesâyet ve Kısıtlılık Kararı Verilmesine veya Sona Ermesine ve Vesâyetin Yürütülmesine Uygulanacak Hukuk, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi ve Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 67 (2), 2018, s. 279-354.
- Erdem Bahattin Bahadır, *"Milletlerarası Özel Hukukta İstinabe"*, *MHB*, Yıl: 1989, Cilt: 9, Sayı:2, s.121 - 133.
- Erdem Bahattin Bahadır, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Beta Yayınevi, 7. Baskı, 2019.
- Erdos Eva, *"Tax Optimization, Tax Avoidance or Tax Evasion? Contributions To The Offshore Companies' Legal Background"*, *Curentul Juridic, The Juridical Current, Le Courant Juridique*, Petru Maior University, Faculty of Economics Law and Administrative Sciences and Pro Iure Foundation, Vol. 42, Çevrimiçi: (https://old.upm.ro/facultati_departamente/ea/RePEc/curentul_juridic/rcj10/recjurid103_4F.pdf Erişim 15.11.2012)
- Esen Emre, *"Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi Kapsamında Yabancı Tüzel Kişilerin Teminat Yükümlülüğünden Muafiyeti"*, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi –İnÜHFD-* Cilt:9 Sayı:1,Yıl: 2018, s. 1-26.
- Esen Emre, *"Milletlerarası Özel Hukukta Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması"* (Tüzel Kişilik Perdesi), Beta Yayınevi, 2012, 1. Baskı, s. 1.
- "Fact Sheet On The UK's Relationship With The Crown Dependencies"* <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/185870/crown-dependencies.pdf>
- Giray Faruk Kerem, *Milletlerarası Yatırım Tahkiminde Kamulaştırmadan Doğan Tazminat ve Tazminatın Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler*, Beta Yayınevi, 2. Baskı, 2013.
- "Guidelines on Extension of Treaties to Overseas Territories"* <<https://www.gov.uk/government/publications/guidelines-on-extension-of-treaties-to-overseas-territories>>, Erişim: 25 Ağustos 2020
- Güner Cemil, *Türk Ticaret Kanununun "Yabancı Tacirlerin Acentelerinin Davada Temsil Yetkisi" ne İlişkin Hükmünün Milletlerarası Özel Hukuk Açısından Değerlendirilmesi*, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – İÜHFD* 10(2), 2019, s.521-538.

Güngör Gülin, *Tabiiyet Hukuku*, Yetkin Yayınları, 8. Baskı, 2020.

Güngör Gülin, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, Yetkin Yayınları, 2021

Hoşyumruk Şennur, Vergi Cennetleri, Tercihli Vergi Rejimleri ve Zarar Verici Vergi Rekabetinin OECD Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>, 2003

Kalpsüz Turgut, Müvekkillerine İzaften Acentalara Karşı Dava Açılması ve Takip Yapılması, *BATİDER*, 1983, C: 13, S:1

Kara Hacı, Türk Hukukunda İrtibat Bürosu ve Özellikleri, *İzmir Barosu Dergisi*, Eylül, 2018.

Karasu Gülçin, “Küreselleşmenin Vergileme Alanında Yarattığı Sorunlar: Vergi Rekabeti, Vergi Cennetleri ve Türkiye”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, (Çevrimiçi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.

Karsan M. Erol, Vergi Kaçırma ve Vergiden Kaçınma ile Mücadelede Uluslararası İşbirliği Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayınları, 1984.

Karslı Abdurrahim, *Medeni Muhakeme Hukuku*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, 2020.

Kaya Arslan, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi-Birinci Kitap-Acentelik*, Beta Yayınevi, 2013.

Kayıhan Şaban, *Türk Ticaret Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu Işığında Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi*, Umuttepe Yayınları, Güncellenmiş 5. Baskı, 2018.

Kiendl Krišto, Ivana/ Thirion, Elodie, An Overview of Shell Companies In the European Union, EPRS | European Parliamentary Research Service, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627129/EPRS_STU\(2018\)627129_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627129/EPRS_STU(2018)627129_EN.pdf).

Külüşlü Emre, *Milletlerarası Usul Hukuku Çerçevesinde Acentenin Müvekkilini Mahkemede Temsil Etme Yetkisi*, On İki Levha Yayınları, 2020.

McGauran Katrin, Ending Regulatory Avoidance Through The Use Of Letterbox Companies, **European Economic, Employment and Social Policy – N° 3/2020**, **Permanent link:** <https://www.etui.org/publications/policy-briefs/european-economic-employment-and-social-policy/ending-regulatory-avoidance-through-the-use-of-letterbox-companies>.

- Mora Paul David, "Universal Civil Jurisdiction and Forum Necessitatis: The Confusion of Public and Private International Law in Naït-Liman v. Switzerland", *Netherlands International Law Review*, Vol. 65, No: 2, 2018, s. 155-183.
- Moroğlu Erdoğan, Anonim Ortaklıkların Tabiiyeti ve Tanınması, *Ergin Nomer'e Armağan, MHB*, Yıl: 2002, Cilt:22 , Sayı: 2, s. 413 - 420.
- Nikiéma Suzy H., "Best Practices Definition of Investor", Best Practice Series, 2012, (Çevrimiçi), <iisd.org/sites/default/files/publications/best_practices_definition_of_investor.pdf>
- Nomer Ergin, *Türk Vatandaşlık Hukuku (Vatandaşlık)*, Filiz Kitabevi, 27. Baskı, 2020.
- Nomer Ergin, *Devletler Hususi Hukuku*, Beta Yayınevi, 22. Baskı, 2017.
- Nomer Ergin, Yabancılar Arasındaki Nafaka Davalarında Türk Mahkemelerinin Yetkisi, XXXIV (1969) 1-4 *İHFM*,
- Nuyts Arnaud, "Study on Residual Jurisdiction (Review of the Member States' Rules concerning the "Residual Jurisdiction" of their courts in Civil and Commercial Matters pursuant to the Brussels I and II Regulations", (Çevrimiçi), <http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/study_residual_jurisdiction_en.pdf>
- Nwapi C., Jurisdiction by Necessity and the Regulation of the Transnational Corporate Actor, *Utrecht Journal of International and European Law*, 30(78), s.24-43.
- Önal Ali, Yabancı Unsurlu İflâs Davalarında Türk Mahkemelerinin Yetkisi Sorunu, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 16, Özel Sayı 2014, s. 2881-2907.
- Öz Semih, *Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cenneti*, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2005.
- Özdemir Kocasakal Hatice, "Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK md. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları", *MHB*, Yıl:30, Sayı:1-2, s.27-62.
- Özkan Işıl, *Devletler Özel Hukukunda İkametgah, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi*, Naturel Yayınevi, 2003.
- Özkan Işıl, Adil Yargılanma Hakkı'nın Uluslararası Özel Hukuka Etkisi, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan, C. 19, Özel Sayı-2017, s. 1767-1834.

- Özkan Işıl/ Tütüncübaşı Uğur, *Uluslararası Usul Hukuku*, Adalet Yayınevi, 2017
- Öztürk Necla/Yarar Güven/Arslan Şule, "Avrupa Birliği Konseyi 2016/1104 Sayılı Tüzük Hükümleri Çerçevesinde Kayıtlı Birliktelek Kurmuş Çiftlerin Malvarlığına Uygulanacak Hukuk", Yetkili Mahkeme ve Tanıma-Tenfiz Meseleleri, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi –İÜHFĐ-* Cilt:8 Sayı:2, Yıl 2017.
- Palan Ronen/ Murphy Richard/Chavagneux Christian, *Tax Havens: How Globalization Really Works*, Cornell University Press, 2010.
- Paschalis Paschalidis, *Freedom of Establishment and Private International Law For Corporations*, Oxford University Press, 2012.
- Pekcanıtez Hakan/Atalay Oğuz/Özekes Muhammed, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 8. Baskı, 2020.
- Sağlam İpek, "Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanmasına Genel Bir Bakış", I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 2008.
- Serozan Rona, *Tüzel Kişiler : Özellikle : Dernekler ve Vakıflar*, Filiz Kitabevi, 2. Baskı, 1994.
- Siemens Edward E, *Offshore Company Law*, Academy and Finance, 2009.
- Sökmen Güler Ekin, "Forum Non Conveniens Doktrini ve Uluslararası Paralel Davalar", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C. 21, Özel S., 2019, s.2629-2658.
- Süral Ceyda, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisine Etkisi" (2012) 26, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 167-216.
- Şanlı Cemal, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Beta Yayınevi, 7. Baskı, 2019.
- Şanlı Cemal/ Esen Emre/ Ataman Fıganmeşe İnci, *Milletlerarası Özel Hukuk, Vedat Kitapçılık*, 5. Baskı, 2020.
- Tanrıver Süha, *Medeni Usul Hukuku, Cilt 1, Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması*, Yetkin Yayınları, 2. Baskı, 2018.
- Tekinalp Gülören, "Türk Hukukunda Ortaklıkların Vatandaşlığı", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin 50. Yıl Armağanı - Cumhuriyet Döneminde Hukuk*, İstanbul Üniversitesi, 1973.
- Tekinalp Gülören, *Milletlerarası Özel Hukuk-Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları*, Vedat Yayıncılık, 13. Baskı, 2020.

- Tunçomağ Kenan, "İkametgâh", *İÜHFM*, Cilt: 26, Sayı: 4-5, Yıl: 1961, s. 153- 184.
- Turhan Turgut, "Davacının veya Davaya Katılanın Teminat Gösterme Yükümlülüğü", *Prof. Dr. Osman F. Berki' ye Armağan*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- Tütüncübaşı Uğur, 'Milletlerarası Usul Hukukunda Teminat Gösterme Yükümlülüğü', *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 2, 2010, s. 183-223.
- Ulus Karataş Ayşe Elif, Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair 1996 Tarihli Lahey Sözleşmesi ve Türk Milletlerarası Özel Hukukuna Etkisi, *MHB*, Cilt: 37, Sayı: 2, 911-1003.
- Umar Bilge, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Yetkin Yayınları, 2. Baskı, 2014.
- Vardar Hamamcıoğlu Gülşah, *Türk Medeni Kanunu'na Göre Yerleşim Yeri*, On İki Levha Yayıncılık, 2009.
- Vern Krishna, "Treaty Shopping and the Concept of Beneficial Ownership in Double Tax Treaties" (2009) 19, *Canadian Current Tax*.
- Vogel Klaus, "Double Tax Treaties and Their Interpretation" (1986) 4, *Berkeley Journal of International Law*, Vol:4, No:1, 1986.
- Yetkiner Erkan, "Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermaye'nin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri", *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 235, 2001.
- Yılmaz Cem Adil, "Vergi Planlaması Türk Vergi Mevzuatı ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Kapsamında Değerlendirilmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Çevrimiçi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>, 2007.
- Yılmaz Ejder, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Yetkin Yayınları, 3. Baskı, 2017.
- Yılmaz İlhan, *Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü ve ICSID*, Beta Yayınevi, 2004.